

PROHÁSZKA PÉTER

ÉSZREVÉTELEK A KÁRPÁT-MEDENCE HONFOGLALÁS ÉS ÁLLAMALAPÍTÁS KORI BIZÁNCI ÉREMFORGALMÁHOZ

BEVEZETÉS

A magyar honfoglaláskor régészetében az érmek különlegesen fontos szerepet játszottak.¹ 1835-ben a segítségükkel tudta Jankovich Miklós a honfoglaló magyarság régészeti hagyatékát meghatározni, amikor a benepusztai (Pest m./H) sírból származó I. Berengár (888–915) ezüstököt értelmezte.² A galgóci (ma Hlohovec, okr. Trnava/SK) temetkezésben 1868-ban egy szamanida dirhemet találtak, amely a 10. századi keleti kapcsolatokról tanúskodott.³ Az első bizánci érme azonban csak 1898-ban az Eger-szépasszonyvölgyi honfoglaláskori temető (Heves m./H) egyik sírjából bukkant elő.⁴ Habár a nyugati, keleti és bizánci veretek a 10. századi leletanyag lényeges részét tették ki, tudományos feldolgozásuk csupán a második világháború után kezdődött.⁵ A magyar honfoglaláskorra tehető Kárpát-medencében előkerült érmekről az első alapvető munka, Kovács László könyve, azonban csak 1989-ben jelent meg.⁶ A szerző törekedett az összes irodalomból ismert és múzeumban őrzött érme felvételére, azonban módszerét elsősorban a régészeti és nem a numizmatikai szempontok határozták meg. Könyvében nyugszik az éremforgalom feldolgozása, valamint az érmek elemzése.

A honfoglalás kori érmek a Kárpát-medencében megtelepedett magyarok interakciónak tanúi a nyugati, bizánci illetve az arab világgal. Főként a kalandozó hadjáratok során szerezhették őket, de ugyancsak a magyarokhoz kerülhettek a kereskedelem során, vagy zsoldként, évpénzként és ajándékként. Az ezüst érmek a nyugateurópai illetve itáliai dénárok és a szamanida dirhemek voltak a legkedveltebbek, melyeket átlukasztva ékszerként, ruhadíszként egyaránt viseltek, sőt díszítették a lószerszámot is. Beolvasztva nyersanyagként ékszerek

és viseleti tárgyak készítésénél használták fel a korszak ötvöseit ezeket az érmeket. A nyugati világ gazdasága és éremforgalma az ezüst dénáron alapult és az arab világ is elsősorban ezüst érmeket használt. Csupán Bizánc rendelkezett különféle nomináliákra épülő pénzrendszerrel, mely gazdasági és pénzrendszernek az alapja a solidus volt. Míg az aranyérmeket magas értékük miatt inkább a külkereskedelem használták, vagy ajándékként, fizetesként és zsoldként jutottak a birodalom vezető rétegét alkotó polgári és katonai hivatalokat betöltő személyekhez, addig a mindennapi életben ezüst miliarésionnal illetve bronz follisokkal fizettek a bizánciak. Ezért figyelemreméltó megjelenésük és használatuk a Bizánci Birodalom határain kívül, mivel Bizánc gazdasági és egyéb kapcsolatairól sokat elárulnak.

A honfoglaló magyarság megtelepedésével közel két évszázados szünet után ismét megjelentek a bizánci pénzek a Kárpát-medencében. Ezek egyrészt alátámasztják az írott forrásokból ismert képet a bizánci-magyar kapcsolatokról, másrészt meg is kérdőjelezzik, melynek tárgyalása a bizánci éremforgalom vizsgálatánál kerül sorra.⁷ Habár aranyérmek kétségtelenül csak Bizánctól származnak és némely időszakban igen gyakran jelentkeznek, mégsem beszélhetünk egy olyan „aranykorról” a Kárpát-medencében, mint az 5. század közepén vagy a 7. század első negyedében. A honfoglaláskor ötvöseinek nyersanyaga az ezüst volt, melyből ékszereket és viseleti tárgyakat egyaránt készítettek, melyeket részben aranyoztak is. Aranytárgyak kivételt jelentenek a korszak leletanyagában.⁸ Néhány gyűrű és hajkarika mellett alig készültek veretek, illetve díszítések aranyból. A balotaszállási (Bács-Kiskun m./H) leggazdagabb aranymellékletes sírban nyugvó nő ruháját préselt aranylemezek díszítették (1. 1. kép), amelyek

1 A tanulmány elkészítését az OTKA K 84159 és PD 84158 pályázatai tették lehetővé. Itt szeretném megköszönni dr. Révész László, dr. Kovács László és dr. Torbágyi Melinda segítségét, amely nélkül ez a tanulmány nem készülhetett volna el. Külön köszönet illeti dr. Tóth Csabát a térképek és képek elkészítésénél nyújtott segítségért.

2 Kovács 1989, 9, 42–43.

3 Kovács 1989, 9.

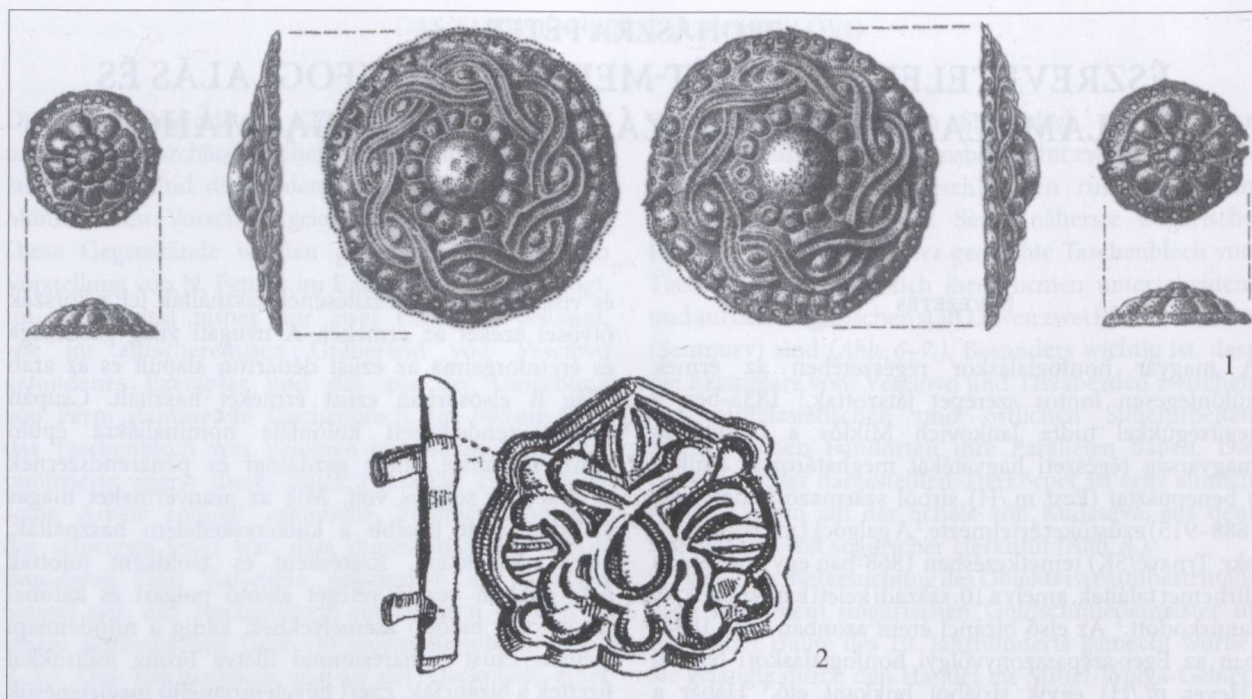
4 Kovács 1989, 26.

5 Lásd például: HUSZÁR 1955 és GEDAI 1969.

6 Kovács 1989.

7 Lásd a bizánci forrásokat a honfoglaló magyarokról: MORAVCSIK 1984.

8 Révész 2001, 60.

1. kép Arany veretek a honfoglaláskori leletanyagból. 1: balotaszállási ruhadisz (RÉVÉSZ 2001, 17, 7. kép);
2: besztereci övveret (HAMPEL 1907, 104).

együttes súlya alig több mint 150 g, azaz mintegy 33 solidust tesz ki.⁹ A férfiak viseletében is megfigyelhetőek arany tárgyak, mint azt a besztereci (Szabolcs-Szatmár-Bereg m./H) (1.2. kép) és debreceni (Hajdú-Bihar m./H) arany övveretek jelzik.¹⁰ Az egyedül megmaradt besztereci övveret alapján, amely 7,8 g súlyú, a teljes öv díszítménye eredetileg 200-300 g aranyból készülhetett. Valószínűleg a bizánci pénz egy része szolgálhatott csupán nyersanyagul, mivel fizetőeszközként a bizánci luxusáruk (selyem, ruhák) ellentételezéseként visszaáramlott a birodalomba. A solidusok ugyanakkor a Bizánci Birodalom és a honfoglaló magyarság politikai kapcsolatait is mutatják, mivel évpénzként, ajándékként vagy talán zsoldként kerülhettek a Kárpát-medencébe és tanúsítják, hogy a bizánci kormányzat politikájában mennyire értékelte a magyarokat. Mivel az ezüst és bronz érmek a mindennapi pénzforgalom részei voltak Bizánc területén, így különféle módokon juthattak a magyarok birtokába.

Míg a bizánci ezüstérmek a nyugati dénárokhöz és a keleti dirhemekhez hasonlóan nyersanyagul

is szolgálhattak, addig a réz follisok a bizánci határokon kívül nem bírtak értékelés éppen ezért figyelemreméltó megjelenésük az egyes időszakokban, mivel ellentmondanak a források alapján feltételezett kapcsolatoknak.

A tanulmány második részében a Kárpát-medencéből ismert bizánci érmek kerültek felvételre és különféle szempontú értékelésre. Az éremkatalógus alapjául Kovács László könyve szolgált, melyet régi kihagyott és új eddig ismeretlen érmek egészítenek ki. Az érmek, amennyire lehetőség volt rá a BMC = Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum alapján kerültek meghatározásra.

Az alapos anyaggyűjtés ellenére Kovács László könyvéből néhány irodalomból ismert érem kimaradt; mint például VI. León szolgálgyeni (ma Svodin, okr. Nové Zámky/SK)¹¹ és I. Rómanos gyomai (Békés m./H)¹² follisai, VIII. Kónstantin és II. Rómanos sámfalvai (ma Burg, Burgenland/A) solidusa¹³ és VI. León és I. Jóannész Tzimiskész follisai, melyek a pécsi (Baranya m./H) csatornaépítés során kerültek napfényre.¹⁴

9 RÉVÉSZ 2001, 60.

10 RÉVÉSZ 2001, 60.

11 NÉMETHY 1900, 105–106.

12 MAROSSY 1879, 179.

13 KAUS 2000, 11–12.

14 FEJES 1930, 51.

2. kép ABizánci érmek pacskolatai és fényképe az adattári aktákból. 1: Kaposvár; 2: „Temes megye”; 3: Tura.

Ezen régi leletekhez még néhány olyan érem társul, melyek a könyv megjelenése óta kerültek elő, mint például VII. Kónstantin és Zóé sládkovičovi (okr. Galanta/SK),¹⁵ és Páty-Malom dülői (Pest m./H) follisa,¹⁶ vagy I. Rómanos és VII. Kónstantin solidusa, amit 2009-ben Mány (Fejér m./H) területén, a főút mellett találtak és amelyik a BMC 9 (919–921) típusba tartozik.¹⁷

Különösen fontosak azon bizánci érmek, melyekről a levél- és adattárakban beszámolók, leírások, pacskolatok és fényképek maradtak fenn, melyek közül három közzététele korábban megtörtént.¹⁸ A Baja területén (Bács-Kiskun m./H) szántás közben talált VII. Kónstantin és II. Rómanos solidus, valamint II. Basileios és VIII. Kónstantin nagyváradi (ma Oradea, jud. Bihor/RO) aranya korábban ismeretlenek voltak.¹⁹ Ugyan a leírás hiányossága miatt pontos meghatározásukat nem lehetett elvégezni, mégis kiegészítik a korábbi listákat. Habár a harmadik hajdúszoboszlói (Hajdú-Bihar m./H) solidusról egy rövid jelentés megjelent a Numizmatikai Közlönyben, mégis az éremről készült viaszlenyomat egy pontosabb meghatározást tett lehetővé.²⁰ A Magyar Nemzeti Múzeum adattáraiban és az Országos Széchényi

Könyvtárban folytatott további kutatások során számos új „leletr” sikerült ráakadni, melyekről szerencsére nem csupán leírás, ill. meghatározás, hanem néhány esetben pacskolatok, sőt az egyiknél még egy fénykép is rendelkezésre állt (2.1–3. kép).

ÚJ ÉRMEK A MÚZEUMI ÉS KÖNYVTÁRI ADATTÁRAKBÓL

Bán (ma Bánovce nad Bebravou, okr. Bánovce nad Bebravou/SK)

Leletkörülmények: Szórvány. A báni járás szolgabírója két érem meghatározása után érdeklődött a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában.²¹ A válaszlevél pizkozata szerint az egyik II. Rómanos Sabatier Taf. 47. Nr. 5. típusú follisa volt, míg a másik ezüstérmet annak rossz állapota miatt nem sikerült meghatározni.²² Valójában a follis I. és nem II. Rómanos verete.

Érem: I. Rómanos follisa.

Emmisszió: BMC 11–24 (919–921)

Tartózkodás: Ismeretlen.

15 BUDAJ–ČAMBAL 2007.

16 TORBÁGYI 2007, 296 Nr. 392.

17 Itt szeretném az érem megtalálójának megköszönni, hogy az érmet megmutatta és annak közléséhez hozzájárult.

18 PROHÁSZKA 2003–2004.

19 PROHÁSZKA 2003–2004, 149.

20 PROHÁSZKA 2003–2004, 150 Abb. 1.

21 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 429-430A/1912.

22 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 429-430A/1912.

Csikszépvíz (ma Frumoasa, jud. Harghita/RO)

Leletkörülmények: Szórvány. Dr. Balochay Andor, szépvízi orvos, régi érmekeket küldött a Nemzeti Múzeumba levélben érdeklődve azok értéke után.²³ A válaszevél piszkozata szerint ezek között volt I. Basileios és VI. Kónstantin 20-25 Pengő értékű ezüstje, amely azonban lyukas volt.²⁴

Érem: I. Basileios és VI. Kónstantin miliarésionja

Emmisszió: Nem lehet meghatározni.

Tartózkodás: Ismeretlen.

Kaposvár (Somogy m./H)

Leletkörülmények: Szórvány. Pázsiczky Sándor kaposvári lakos két érem pacskolatát küldte levelén a Magyar Nemzeti Múzeumnak, érdeklődve meghatározásuk és értékük után.²⁵ A két érem egyike I. Jóannés Tzimiskés follisa (2.1. kép)²⁶.

Érem: I. Jóannés Tzimiskés follisa.

Emmisszió: BMC 22-24 (972–976), Anonym Follis Class I.

Tartózkodás: Ismeretlen.

Kovin-Kevevára [korábban Temeskubin] (ma Kovin, Južnibanatski obl./SRB)

Leletkörülmények: Szórvány. Emil Konst őrnagy, nagyszabeni lakos (ma Sibiu/RO), érdeklődött a Nemzeti Múzeum munkatársainál egy bizánci arany érem értéke után, melyet levelében a következőképpen írt le: „Av. Constant' ce roman' auss /Umschrift/. Zwei Gestalten en face mit Diadem mit der Rechten ein zwischen beiden stehendes griechisches Kreuz fassend. Rv. Ins. Chrs. Rex. Regnantium /Umschrift/ Christusfigur, Brustbild mit Strahlenkreuz mit der l. das Evangeliumbuch haltend.”²⁷ Közlése szerint az érmet Temeskubinnál a Dunánál találták: „die Münze [wurde] bei Temeskubin (heute Kovin) an der Donau gefunden”.

Érem: A solidust az éremtár munkatársai VIII. Kónstantin és II. Rómanos Sabatier II, 129 Nr. 14. típusú érméjeként határozta meg.²⁸ VIII. Kónstantin és II. Rómanos solidusa.

Emmisszió: BMC 62 (945–959)

Tartózkodás: Ismeretlen.

Nagykörös (Pest m./H)

Leletkörülmények: Szórvány. Körös Károly nagykörös lakos egy bizánci bronzérem meghatározása után érdeklődött, melyet Nagykörsön találtak.²⁹ A válaszevél piszkozatában az érmet II. Rómanos vereteként határozta meg, azonban ugyanitt leírták az elő- és hátlapját: „Előlapon a körirat: ROMAN BASILEUS ROMA. Ábra: a császár szemben, baljában glóbus kereszttel, jobbában nartex. Hátlapi felirat: ROMAN EN THEO BASILEVS ROMAION”.³⁰

Érem: I. Rómanos follisa.

Emmisszió: BMC 11–24 (919–921)

Tartózkodás: Ismeretlen.

Szentendre (Pest m./H)

Leletkörülmények: Szórvány. Pajer szentendrei orvos négy bizánci solidust ajándékozott a Magyar Nemzeti Múzeumnak. A múzeum első leltárkönyvében (Protocolum patricophilorum quorum Studio, Munificentia et Generositate Museum Nationale Hungaricum 1803–1814) olvasható bejegyzés szerint Szentendrén kerültek elő: „Die 30 a. D. Medico Pajer donati sint. Aurei in Oppido Sz.Endre effossi. 1. Fl. Constantini. 2. Heraclii I. 3. Eiusdem cum filio Heraclio Constantino. 4. Constantini X Porphyrogeniti cum filio Romano”³¹ Az avarkori aranyakat Somogyi Péter közölte könyvében azonban a lelőhely megadása nélkül,³² amint a VII. Kónstantin és II. Rómanos solidust Kovács László vette fel katalógusába ugyancsak a lelőhely megadása nélkül.³³

Érem: VII. Kónstantin és II. Rómanos solidusa.

Emmisszió: Kónstantinápoly BMC 60 (945–959).

Tartózkodás: Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 1811.V.30.4.

Temes megye (jud.Timiș/RO)

Leletkörülmények: Szórvány. Györffy István aradi lakos egy bizánci solidusról készült fényképet (2.2. kép) küldött a Nemzeti Múzeumba, melyet közlése szerint földmunkák során Temes megyében találtak. Levelében az érem meghatározását kérte és felajánlotta megvételre a múzeumnak.³⁴ Az Éremtár munkatársai a solidust I

23 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 123/1941.

24 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 123/1941.

25 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 9/1940.

26 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 9/1940.

27 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 181A/1914.

28 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 182A/1914.

29 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 21/1942.

30 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 21/1942.

31 Országos Széchényi Könyvtár (Budapest) FolLat 71, 204.

32 SOMOGYI 1997, 99–100 Nr. 89.

33 Kovács 1989, 84, Taf. 19, 901.

34 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 58/1939.

Rómanos és Christophoros császárok Sabatier II. 127/ Nr. 9. típusú solidusaként határozták meg, mindenesetre megvételestől eltekintettek.³⁵

Érem: I. Rómanos és Christophoros solidusa.
Emmisszió: Kónstantinápoly BMC 37 (921-927?)
Tartózkodás: Ismeretlen.

Tura (Pest m./H)

Leletkörülmények: Szórvány. Kovács György turai lakos küldte az érem rajzát (2.3. kép) a Magyar Nemzeti Múzeumba, ahol annak meghatározását és értékének megállapítását kérte.³⁶

Érem: Theophilos, II. Michaél és Kónstantin solidusa.
Emmisszió: Kónstantinápoly BMC 7 (832?-839?)
Tartózkodás: Ismeretlen.

BIZÁNCI KINCSLELETEK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN ÉS EGY „RÉGI-ÚJ” ERDÉLYI KINCSLELET

A Kárpát-medencéből – a 10. századi magyar szállásterületről – csupán néhány kincslelet ismert, melyeket a 10. század folyamán rejthettek el. Mindössze a máramaros-huszi (ma Hust, Zakarpattja obl., Ukrajna) állt több mint 400 ezüst dirhemből,³⁷ míg a többi csupán bizánci érmek alkották. Figyelemreméltó, hogy eddig egyetlen nyugat-európai és itáliai ezüstdénárokból álló kincslelet sem ismert a Kárpát-medencéből.³⁸ Sajnos a bizánci érmekből álló kincsleletekről rendelkezésünkre álló adatok hiányosak vagy problémákat vetnek fel. Az úgynevezett bodrogszerdahelyi leletből (ma Streda nad Bodrogom, okr. Trebišov, Szlovákia) csupán egyetlen érem, I. Basileios és VI. Kónstantin solidusát említették meg és a lelőhelyen előkerült ezüstérmekről nem állnak rendelkezésünkre további adatok.³⁹

Az 1896-ban és 1897-ben a Magyar Nemzeti Múzeumnak eladott úgynevezett „Tokaji leletet” különféle korú és eredetű tárgyak illetve bizánci érmek alkották.⁴⁰ Ugyan ezek leletkörülményeiről nem állnak rendelkezésünkre források, így csupán feltételezhetjük,

hogy a tört ezüst, a bizánci ékszerek illetve a 11 bizánci solidus egy leletet alkothatott. Nagy valószínűséggel Tokaj környékén találhatták a tárgyakat, bár erre vonatkozó adatok ugyancsak hiányoznak. A 11 solidusból egy veret I. Rómanos és Cristophoros császároké, míg a többi VII. Kónstantin és II. Rómanos verete, melyeket oly módon nyírtak körbe, hogy csupán a középső részük, Jézus Krisztus mellképével maradt meg.⁴¹

Egymásnak ellentmondó és hiányos adatok állnak a rendelkezésünkre a gályai (ma Gaj, Szerbia) kincsleletről. Elsőként a bécsi cs. és k. Érem- és Régiségtár munkatársa Friedrich Kenner tett róla említést a leletkrónikájában: „Gaja (Illyrisch-banater Grenzregiment). 1858. Ohne Mittheilung der Umstände wurde ein Fund von 110 Stück antiken Goldmünzen eingesendet, welche durchweg oströmischen Kaisers des IX. und X. Jahrhunderts angehören. Die zwei vom k. k. Münz-Cabinete angekaufte Stücke sind: 1. Constantinus X. und Romanus II. (911–959) CONSTANSEBROMANAUGGBR. Die Brustbilder derselben, ein Kreuz haltend. Rv †IHSXPSREX – REGNANTUM. Christus auf dem Thron sitzend, mit der Rechten segnend. 2. Nicephorus III. und Basilius II. (963–969) NICHΦOR·· CEBASIL·AUGGBR. Ähnlich. Rv ähnlich, die Umschrift nicht unterbrochen.”⁴² Sajnos mindössze a cs. és k. Érem- és Régiségtárba került két érmet írta le részletesen, míg a maradék 108 solidus esetében csupán 9. és 10. századi verési idejüket említi. Az irodalomban számos ellenmondó adat található a solidusok számáról és a lelet összetételéről. Néhány beszámoló szerint a kincs 210 darab aranyérméből áll, melyek között III. Theodosios, VIII. Kónstantin és II. Rómanos, I. Rómanos és VII. Kónstantin, I. Niképhoros és II. Basileios, I. Jóannés Tzimiskés, valamint II. Basileios és VIII. Kónstantin fordultak elő.⁴³ Berkeszi István szerint a leletből néhány darab Ormós Zsigmond gyűjteményébe jutott.⁴⁴ Ezek azonosítására vállalkozott Ernest Oberländer-Tarnoveanu és Alexandru Sășianu, akik a kolozsvári és temesvári múzeumi gyűjteményekben jutott régi Ormós-gyűjteményből származó egyes érmekben vélték azonosítani az aranyakat.⁴⁵ Ugyan az

35 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 58/1939.

36 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 156/1929.

37 FOMIN–KOVÁCS 1987; KOVÁCS 1989, 79–81.

38 Ugyan egyes temetkezésekből több tucat ezüstdénár ismert, azonban ezek lószerszám illetve ruha díszek voltak, amelyek a viselet tartozékaként kerültek a sírba, sem mint kincsleletként.

39 RÓMER 1886; KOVÁCS 1989, 20–21, 135, Anm. 698.

40 A múzeumba került tárgyak elemzését: MESTERHÁZY 1994.

41 KOVÁCS 1989, 72.

42 KENNER 1860, 403–404.

43 Lásd a kincsről: KOVÁCS 1989, 39; v. ö. VELTER 2002, 318–319.

44 BERKESZI 1907, 20: „1858-ban 200 darab kelet-római császári aranyérméből álló gyűjtélkes lelet került felszínre, melyet egy pásztor szelencében talált. Ebből a leletből 1876-ban Theodorovics György kubini földbirtokosnak még vagy hetven darab volt a tulajdonában, tőle vette Ormós Zsigmond e leletből III. Theodosius (+717) császárnak egy arany érmét, Ritomirovits Gyóka gályai lakostól pedig egy-egy Constantinus Sebas-tos, Constantinos-Rómanos II., Basilius II. – Constantinos XI. (976–1025) féle aranyat (Ormós Zs. jegyzete).”

45 OBERLÄNDER-TARNOVEANU–SĂȘIANU 1993, 98–99.

Ormós-gyűjteményből a temesvári múzeumba jutott darabokat közzétették, de ezeknél nem tüntették fel a lelőhelyüket.⁴⁶ A Berkeszi által említett III. Theodosios solidus nagy valószínűséggel azonos azon példánnyal, melyet Patzner is közölt.⁴⁷ A problémát Constantinus Sebastos, valamint Kónstantin–II. Rómanos solidusok azonosítása jelenti, mivel mindkét érem II. Rómanos és VII. Kónstantin érmeit jelzi, melyekből több is volt az Ormós gyűjteményben.⁴⁸ II. Basileios és VIII. Kónstantinnak mindössze egyetlen solidusa került a múzeumba.⁴⁹ Azonban hogy ezek az érmek csakugyan a gályai leletből származnak, ma már nem dönthető el, így az azonosítási elképzeléseket óvatosan kell kezelni. Már csupán abból a szempontból is, hogy Ormós hasonlóan a korabeli gyűjtőkhöz az érmeiket cserélte, sőt el is ajándékozta.

Az előkerülési körülmények és az összetétel tisztázásához a hivatalos iratok nyújthatnának segítséget, melyeket azonban a bécsi Hadilevéltárban leselejtezték.⁵⁰ Szerencsénkre egy akta fennmaradt az Érem- és Régiségvár felügyeletét ellátó Oberstkämmeramt iratanyagában, melyben fontos adatok találhatóak a lelettel kapcsolatban és nagyjából a Határőrvidéken felvett jelentésekből merítenek.⁵¹ A főkamárnak, Carl Lanckoronski-Brzezie grófnak, intézett első levélben röviden összefoglalásra kerültek a hivatali vizsgálatok jelentései: „Laut einer Anzeige des Landes-General-Commando in Temesvár haben zwei Grenzerinnen zu Gaja im illyrisch-banater Grenzregimente die hierneben vorhandenen 110 Stück Goldmünzen ausserhalb der Ortslage auf der von dort nach Dubovatz führenden Strasse in einer alten kupfernen Büchse verwahrt gefunden, welche letztere behufs weiterer Erhebungen vorläufig noch zurückbehalten wurde. Man gibt sich die Ehre, Euer Excellenz diese Münzen mit dem Ersuchen um die gefällige Eröffnung diensthöflich zu übersenden, ob dieselben etwa für das k. k. Münz- und Antiken-Kabinet gewünscht wurden, anbei im bejahenden Falle auch der dinstfällige Vergütungsbetrag nach dem zu erhebenden Schätzungswerthe geneigtest anher überschickt werden möge.”⁵² Joseph Bergmann berichtet wie folgt über dem Schatz in seinem Antwortbrief: „Die

vom kk. Armee-Obercommando ddo. 29. September l. Jahres Z. 4036 beilage an Eure Excellenz eingesendetem dem anher mitgetheilten 110 Stücke antike Goldmünzen, welche zu Gaja im illyrisch-banater Grenzregimente gefunden wurden, sind durchgehends von oströmischen /:byzantinischen:/ Kaisern des IX. und X. Jahrhunderts und gehören mit wenigen Ausnahmen drei Münzherren an. Sie sind keineswegs selten, zudem ist das kk. Münzkabinet gerade in dieser Parthie sehr reich, es ind dafür nur zwei Stücke wegen einiger Verschiedenheiten im Typus für daselbe ausgewählt worden, für welche in der Antrage eine Entschädigung von zwölf Gulden geboten wird. Die übrigen 108 Stücke // erlaube ich mir samt der Note des kk. Armee-Oberkommendo Eurer Excellenz zur geeigneten weiteren Amtshandlung zurückzustellen.”⁵³

Ezen akta alapján 110 arany került elő a településen kívül a Dubovátzra vezető úton egy régi réz dobozból, mely solidusok a 9. és 10. században uralkodó bizánci császárok veretei voltak.

A kincsleletek között gyakran említik az úgy nevezett vadasi leletet (ma Vadaş, Mureş megye, Románia).⁵⁴ Ez a lelet azonban egy nyomdai hiba eredménye. Az Archaeologiai Értesítőben Réthy László a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának gyarapodásának bemutatásánál említi az 1890-ben előkerült vadasi éremleletet, amely 150 római köztársasági és koracsászárkori dénárokból állt és melyből a Múzeum 49 darabot tartott meg. Ezt követően közvetlenül következett több későrómai, valamint bizánci solidus, valamint VI. León és IV. Rómanos két ezüstjének az említése.⁵⁵ Méghozzá úgy, hogy egy pontosvessző kimaradt a felsorolásnál. Így született meg egy igen furcsa kincslelet, amely római dénárokból illetve római és bizánci aranyakból állt és valamikor a 10. században került elrejtésre. A hivatali akták illetve a leltárkönyv alapján azonban csupán egy koracsászárkori denarlet került elő Vadason, míg a későrómai és bizánci érmeiket a múzeum éremtára különféle személyektől vásárolta, akik semmiféle adattal nem szolgáltak azok lelőhelyéről.⁵⁶

A kárpát-medencei 10. századi bizánci éremleletek során egy újabbal bővíthetjük, melyre vonatkozó adatok a Magyar Nemzeti Múzeum adattárában találhatóak. Az

46 PATZNER 1896.

47 PATZNER 1896, 51.

48 PATZNER 1896, 51-52.

49 PATZNER 1896, 52: „75. Basil II. és Constantin XI. Avers: + INSXIS REX REINATINM (m n helyett) Krisztus Jes x is Regs Regnantium). Revers: + BASIL CONSTANTIN.”

50 Itt szeretném Dr. Fazekas Istvánnak (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien), Dr. Balla Tibornak és Dr. Lenkefi Ferencnek (Kriegsarchiv, Wien) a bécsi levéltárakban folytatott kutatásaimhoz nyújtott segítséget megköszönni. A kutatásokat a Klebelsberg-Öszöndij támogatásával végeztem.

51 Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien) Oberstkämmeramt Kt. 230 (1858), Akte 1863.

52 Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien) Oberstkämmeramt Kt. 230 (1858), Akte 1863.

53 Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien) Oberstkämmeramt Kt. 230 (1858), Akte 1863.

54 Lásd utoljára VELTER 2002, 302–303.

55 RÉTHY 1892, 188.

56 A leletkörülmények tisztázását lásd: PROHÁSZKA 2007, 63–65, 75.

Éremtár aktái között található levelezésben olvashatunk olyan bizánci solidusokról, melyek Székelyudvarhely környékén (ma Odorheiu Secuiesc, jud. Harghita, Románia) kerültek elő. A brassói műgyűjtő és numizmatikus Adolf Resch hat aranyérmét küldött a Nemzeti Múzeumba a következő levél kíséretében: „Anliegende 6 byzantinische Goldmünzen dürften für das Museum von Interesse sein, weil sie hier in Siebenbürgen gefunden worden sind. Besonders intressant ist die barbarische Nachbildung des Constantin Pogonat. Ich verzeichne unten die alleräussersten Preise u. bitte um gef. Baldige Entscheidung

Constantin IV Pogonat	Sab. Taf. 36/10	für 15-	Kr 10-
Barbar. Nachbildung			„ 25-
Roman I u. Christophor	„ „ 46/12	„ 40	„ 25-
Constantin X u. Roman II.	„ „ 46/18	„ 30	„ 18-
Basilius II u. Constantin XI	„ „ 46/12 ⁵⁷	„ 45	„ 30-
Nicephor II Focas	„ „ 47/12	„ 50	„ 32 - ⁵⁸

Resch számos fontos éremmel és tárggyal gazdagította a Magyar Nemzeti Múzeum különféle gyűjteményeit, melyeknél törekedett azok származását illetve előkerülési helyüket is tisztázni. A hat solidus közül a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára csupán a két 7. századi darabot vásárolta meg 25 forintért, míg a maradékot Reschnek visszaküldte.⁵⁹ Gohl Ödön azonban levelében érdeklődött az érmek lelőhelye után. Resch erre a következőket válaszolta: „Antwortlich Ihres geehrten v. gestern teile ich höflichst mit, dass die byzantinischen Münzen in der Nähe von Székelyudvarhely gefunden worden sind.”⁶⁰

Sajnos ezt a fontos információt Gohl csupán részben vette át, így a leltárkönyvben a semmisséni Erdély, a solidusnál pedig Székelyudvarhely olvasható a lelőhelyüként. A Numizmatikai Közönyben az Éremleletek között ugyancsak ezeket a hiányos adatokat közölte három évvel később és közben teljesen megelégedezett a 10. századi solidusokról.⁶¹ Ugyancsak ezeket az adatokat vette át, azonban az érmek fényképét és meghatározását is közölte Somogyi Péter avarkori bizánci érmeket tárgyaló könyvében.⁶²

A két 7. századi éremnek a lelethez való tartozása kétségesnek látszana, ha nem lennének ismertek olyan

közép- és korai éremleletek, melyekben sokszor több évszázaddal korábbi érmek szintén megtalálhatóak. Itt elég utalni a firtosi (ma Firtuş, Románia) éremleltre, melyet a 7. században rejtettek el, azonban 5. századi solidusokat is tartalmazott.⁶³ Hogy ezen két avarkori érmét a 10. században a Kárpát-medencében találták-e, vagy a kalandozások, ajándékozások illetve a kereskedelem során kerültek a Kárpát-medencébe, nem tudjuk megválaszolni. Figyelemreméltó ebből a szempontból, hogy Berkeszi említ egy III. Theodosios solidust, amely Ormós közlése szerint a gályai lelethez tartozott. Ezt az aranyat 716-ban verték és így szintén egy régi, a többihez képest több mint negyed évezreddel korábbi érem tartozhatott a lelethez.⁶⁴ Nagy valószínűséggel mind ez, mind pedig IV. Kónstantin érmei az arany értékük miatt kerültek a 10. századi solidusok közé.

A visszaküldött 10. századi érmek további sorsáról nem állnak rendelkezésünkre adatok és így valószínűleg eladásra kerültek. Resch Sabatier katalógus szerinti meghatározásának köszönhetően a négy 9–10. századi solidust meg lehet határozni:

- 1) I. Rómanos és Christophoros solidusa – BMC 35-36 (921–927?)
- 2) II. Rómanos és VII. Kónstantin solidusa – BMC 62 (945–959)
- 3) II. Basileios és VIII. Kónstantin solidusa – BMC 5 (976–1025)
- 4) II. Niképhoros Phókas solidusa – BMC 3 (963–969)

Sajnos a Székelyudvarhely környéki kincsleletről további levéltári és irodalmi adatok nem állnak a rendelkezésünkre és ezért nem tudható, hogy csupán hat vagy esetleg sokkal több érem került-e elő 1911-ben.

A kincslelet elrejtésének hátterében éppem II. Basileios és VIII. Kónstantin verete tekintetében az évezredforduló után végbement belpolitikai változások állhattak. A 10. század utolsó negyedében Géza fejedelem a bolgárok szövetségese volt és így nem kizárt, hogy a vezető réteg más urai, mint például Gyula, Bizánccal ápoltak szorosabb kapcsolatokat.⁶⁵ A Tiszától keletre fekvő terület egészen az erdélyi hegyekig Stephanos Gyula, majd Ajtony irányítása alatt állt.⁶⁶ Utóbbi igen szoros kapcsolatokat ápolt és még szövetséges viszonyban is állt a Bizánci Birodalommal,⁶⁷ amely egészen 1002 tartott, amikor is

57 Sabatier művében II. Basileios érmei a 48. táblán találhatóak, így valószínűleg Resch összekeverte a táblaszámokat a leírásnál.

58 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 231A/1911.

59 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 248A/1911.

60 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Éremtár 248A/1911.

61 GOHL 1914, 22.

62 SOMOGYI 1997, 68–69, 75–76.

63 SOMOGYI 1997, 137–138.

64 BERKESZI 1907, 20.

65 BÓNA 2000, 70.

66 MORAVCSIK 1953, 56; GYÖRFFY 1977, 163–165; KOVÁCS 1989, 145.

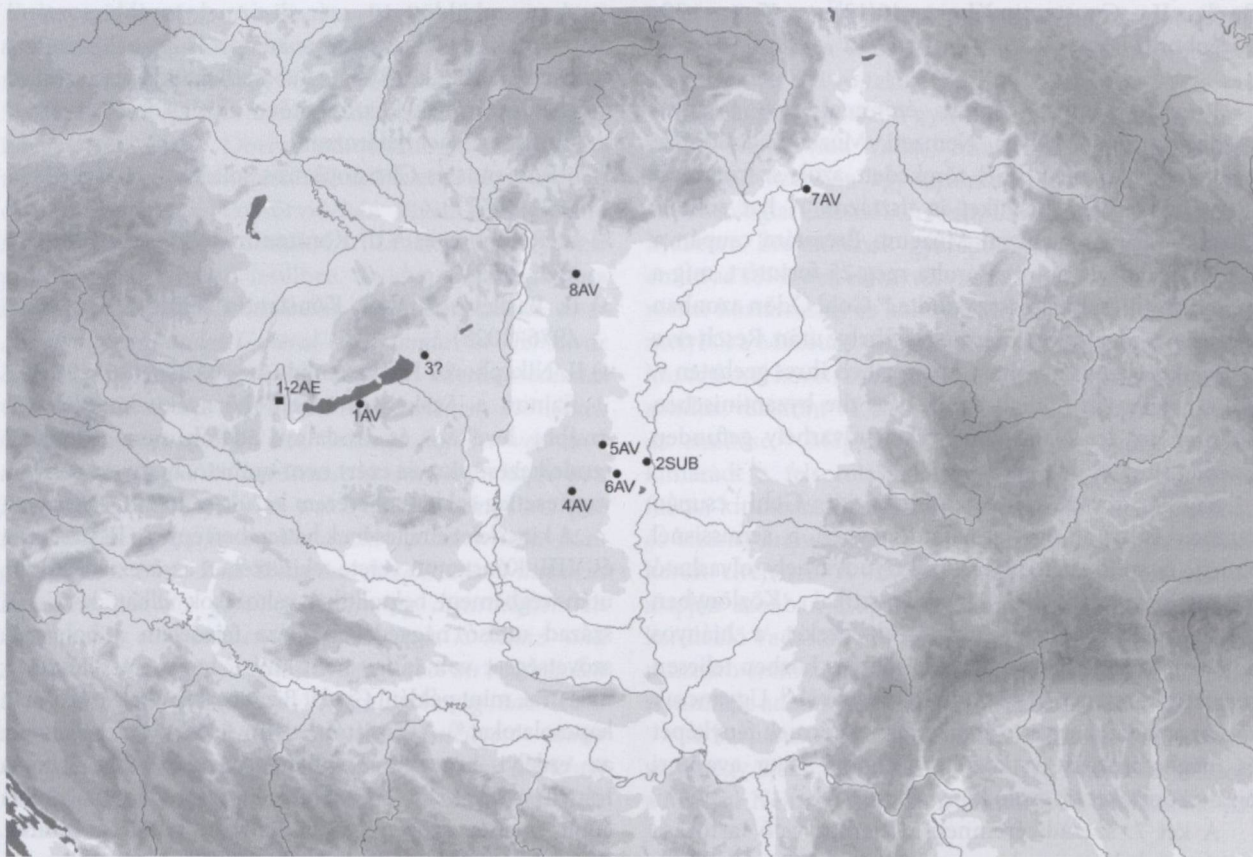
67 MORAVCSIK 1953, 56; GYÖRFFY 1977, 171–173.

István király szövetséget kötött II. Basileios császárral.⁶⁸ Az évezred első évtizedében István legyőzve riválisait és kiterjesztette uralmát a Kárpát-medence keleti felére.⁶⁹ A Székelyudvarhely környékén előkerült kincslet nagy valószínűséggel ekkor került elrejtésre és egy olyan személy vagyona lehetett, aki Ajtony környezetéhez tartozhatott.

A KÁRPÁT-MEDENCEI BIZÁNCI ÉREMFORGALOM ÉRTÉKELÉSE A LELETEK ALAPJÁN

A 7. századi után közel két évszázaddal később jelennek meg a bizánci érmek nagyobb számban a Kárpát-medencében.⁷⁰ Az első solidusok, melyeket a honfoglaló magyarokkal lehet kapcsolatba hozni, Theophilosnak és társuralkodóinak II. Michaélnek és Kónstantinnak

a veretei (3. kép). Ezen 832 és 839 között vert érmek több mint fél évszázaddal idősebbek, mint a magyarok legkorábbi bizonyítható megtelepedése a Kárpát-medencében, amely a 890-es években kezdődött el. Hogy a honfoglaló magyarokkal kerültek ide, éppen a sírokban talált példányok, mint a balatonszemesi (Somogy m./H),⁷¹ Jánoshalma-Kisráta-i A sír (Bács-Kiskun m./H)⁷² és Tiszaeszlár-Bashalom II. 7. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m./H)⁷³, tanúsítják. Különösen fontos a eddig tudományosan közzé nem tett balatonszemesi sír, melyben még két további érme, I. Berengár király és császár dénára, volt.⁷⁴ A hét aranyérem és a suberatus a Csongrád-vendelhalmi (Csongrád m./H) sírból igen szórطان került elő a Kárpát-medencében, ráadásul hármat átlukasztva ékszerként hordtak.⁷⁵ Bizonyos mértékű koncentrációjuk az Alföld középső részén jelentkeznek.

3. kép ATheophilos, II. Michaél és Kónstantin (●), Theophilos (■) érmei

68 MAKK 1996, 54, 60.

69 GYÖRFFY 1977, 173–175; BÓNA 1986, 233–234.

70 SOMOGYI 1997, 111–121.

71 KÖLTŐ 1991, 53.

72 KOVÁCS 1989, 33.

73 KOVÁCS 1989, 70.

74 KÖLTŐ 1991, 53.

75 KOVÁCS 1989, 70.

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Balatonszemes A sír (Somogy m./H)	Solidus ¼ darab	Költő 1991, 53.
2	Csongrád-Vendelhalom, sír (Csongrád m./H)	BMC 7 (832?-839?) utáni suberatus	Kovács 1989, 24, Nr. 67.
3	Füle (Fejér m./H)	?	Kovács 1989, 28, Nr. 87.
4	Jánoshalma-Kisráta A sír (Bács-Kiskun m./H)	Solidus ½ darab BMC 4-10 (832?-839?)	Kovács 1989, 33, Nr. 115.
5	Kiskunfélegyháza (Bács-Kiskun m./H)	Solidus BMC 6 (832?-839?)	Kovács 1989, 82, Nr. 863
6	Pálmonostora (Bács-Kiskun m./H)	Solidus BMC 6 (832?-839?)	Kovács 1989, 82, Nr. 865.
7	Tiszaeszlár-Bashalom II. 7. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m./H)	Solidus BMC 8 (832?-839?)	Kovács 1989, 70, Nr. 382.
8	Tura (Pest m./H)	Solidus BMC 7 (832?-839?)	Ld. a tanulmányban.

1. táblázat Theophilos, II. Michaél és Kónstantin pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

Theophilos mindkét szentpéterúri (Zala m./H) follisa mint a Kárpát-medence, is a gyűjtőhöz kerülhettek.⁷⁶ egy magángyűjteményben volt, és így más területekről,

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Szentpéterúr (Zala m./H)	Follis BMC 44 (839-842)	Kovács 1989, 81-82, Nr. 861.
2	Szentpéterúr (Zala m./H)	Follis BMC 49 (839-842)	Kovács 1989, 81-82, Nr. 862.

2. táblázat Theophilos pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

Azon feltételezést, hogy kereskedelem vagy katonai hadjáratok során kerültek a honfoglaló magyarokhoz, a források hiányában nehéz tisztázni.⁷⁷ A korszak történeti forrásai röviden és hiányosan szólnak a magyarokról. Ennél azonban szükséges figyelembe venni, hogy az arany érmek a császári kormányzat kül- és belpolitikai eszközei közé tartoztak és ajándékként vagy tributumként kerültek a határokon kívülre. Hogy mennyi ideig őrizték őket, nem lehet eldönteni. Azonban éppen a kincsleletek, mint a gályai vagy székelyudvarhelyi (ma Odorheiu Secuiesc/R) jelzik, hogy az aranyérmeket legalább 50 évig gyűjtötték mielőtt elrejtésre kerültek volna. Máiig megválaszolatlan, hogy Theophilos és társuralkodóinak II. Michaélnek és Kónstantinnak az aranyai mikor kerültek a magyarokhoz. Az egyik magyarázat erre az lehetne, hogy a magyarok a 830-as években – még a korábbi szállásterületükön – juthattak hozzájuk. Talán ez kapcsolatban állhatott a bizánci mérnökök segítségével a Don partján felépített sarkeli erőddel.⁷⁸ A 830-as évek elején a kazárok a bizánci császár segítségét kérték egy a területeiket veszélyeztető ellenséggel szemben.⁷⁹ Máiig sokat vitatott, hogy ki is volt

a kazárok ellensége. Csupán annyit tudunk róluk, hogy a Don másik partján éltek és a kazárok mellett a bizánci birtokokat is veszélyeztették a Krim-félszigeten.⁸⁰ Ezért a császár katonákat küldött a doni erőd építéséhez. Az építmény a védelmi funkciók ellátása mellett azonban kereskedelmi helyként is szolgált.⁸¹ Ebben az időszakban a magyarok azt a területet lakták, amely a Don torkolatától az Alsó-Dunáig terült el.⁸² Aranyat pedig valószínűleg az építéshez szükséges béke vagy biztonság biztosításáért vagy egyéb szolgálataikért kaphattak Bizáncból. A későbbi történeti források ugyan pénzfizetéseket említenek, azonban hangsúlyozzák a magyarok azon követeléseit, melyek szerint a tárgyalásoknál ruhákat, selymet és egyéb tárgyakat kértek.⁸³ Így azt is figyelembe kell venni, hogy a szolgálataikért a fizetségüket nem csupán érmekben, hanem másban is megkaphatták.

Ennek megfelelően I. Basileios és VI. Kónstantin (869-879) érmeit (4. kép) ugyancsak hosszú időn keresztül őrihették meg. A Kárpát-medencéből három solidus, egy miliarésion valamint egy follis ismert; továbbá még egy solidusa I. Basileiosnak Orsova területéről (ma

76 KOVÁCS 1989, 81-82.

77 KOVÁCS 1989, 136.

78 BÓNA 2000, 11.

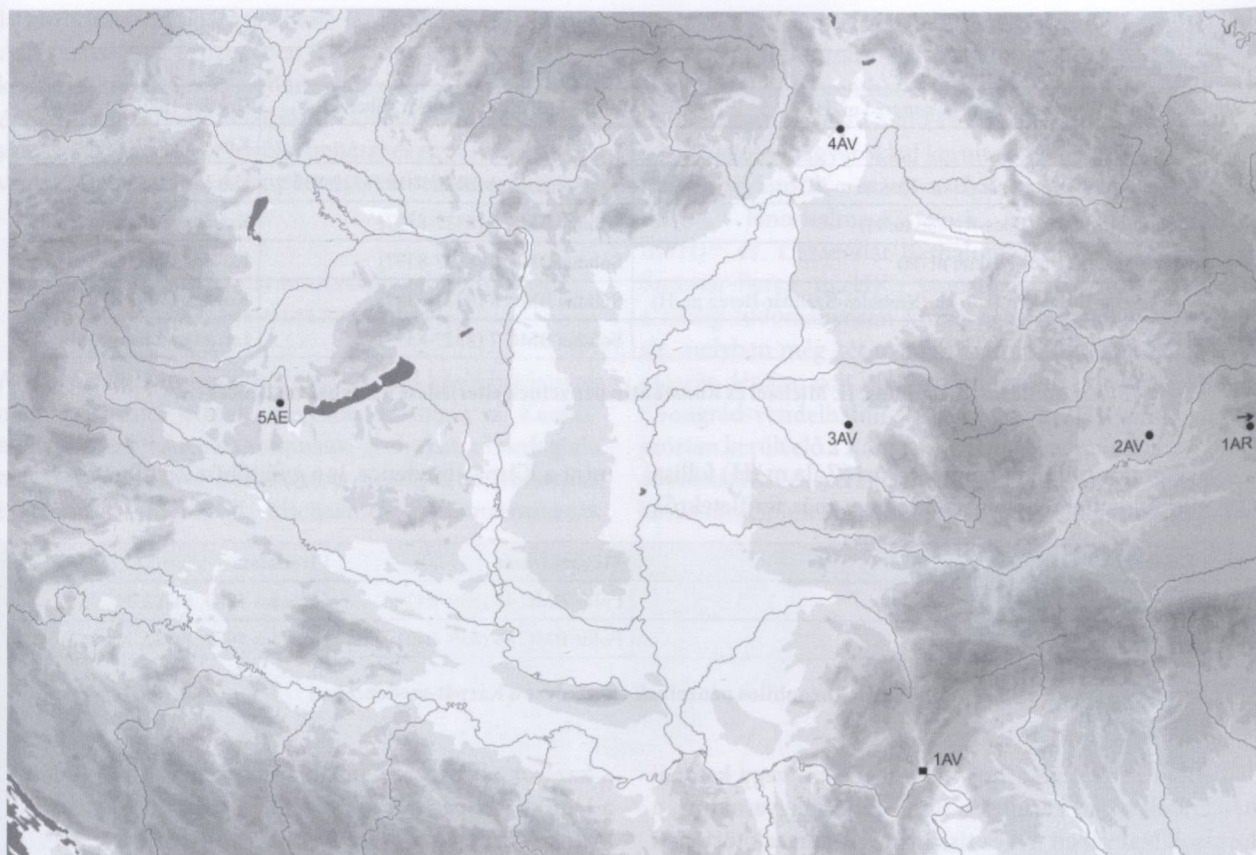
79 BÓNA 2000, 11.

80 OSTROGORSKY 1963, 174.

81 MORAVCSIK 1953, 40.

82 BÓNA 2000, 11.

83 GYÖRFFY 1977, 46; TÜRK et alii. 2009.

4. kép I. Basileios és VI. Kónstantin érmei (●)

Orşova, jud. Mehedinţi/RO).⁸⁴ Az érmekek leginkább a Kárpát-medence keleti felében kerültek elő. Írott forrásaink hallgatnak arról, hogy mikor és miért jutottak

a honfoglalókhöz. Lehetőséggént merülhetne fel egy Bizánccal kötött szövetség vagy magyar segédcsapatok részvétele a keleti hadjáratokban.⁸⁵

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Frumoasa [Csíkszépvíz] (jud. Harghita/RO)	Miliarésion ●	Ld. a tanulmányban
3	Poenii de Sus [Felső Poeny] (jud. Bihor/RO)	Solidus BMC 2 (86–879)	KOVÁCS 1989, 170, Nr. 1052.
4	Siebenbürgen / Erdély (RO)	Solidus	KOVÁCS 1989, 82, Nr. 867.
5	Streda nad Bodrogom [Bodrogszerdahely] (okr. Trebišov/SK)	Solidus	KOVÁCS 1989, 20–21, Nr. 49.
6	Szentpéterúr (Zala m./H)	Follis BMC 16 (869–879)	KOVÁCS 1989, 82, Nr. 872.

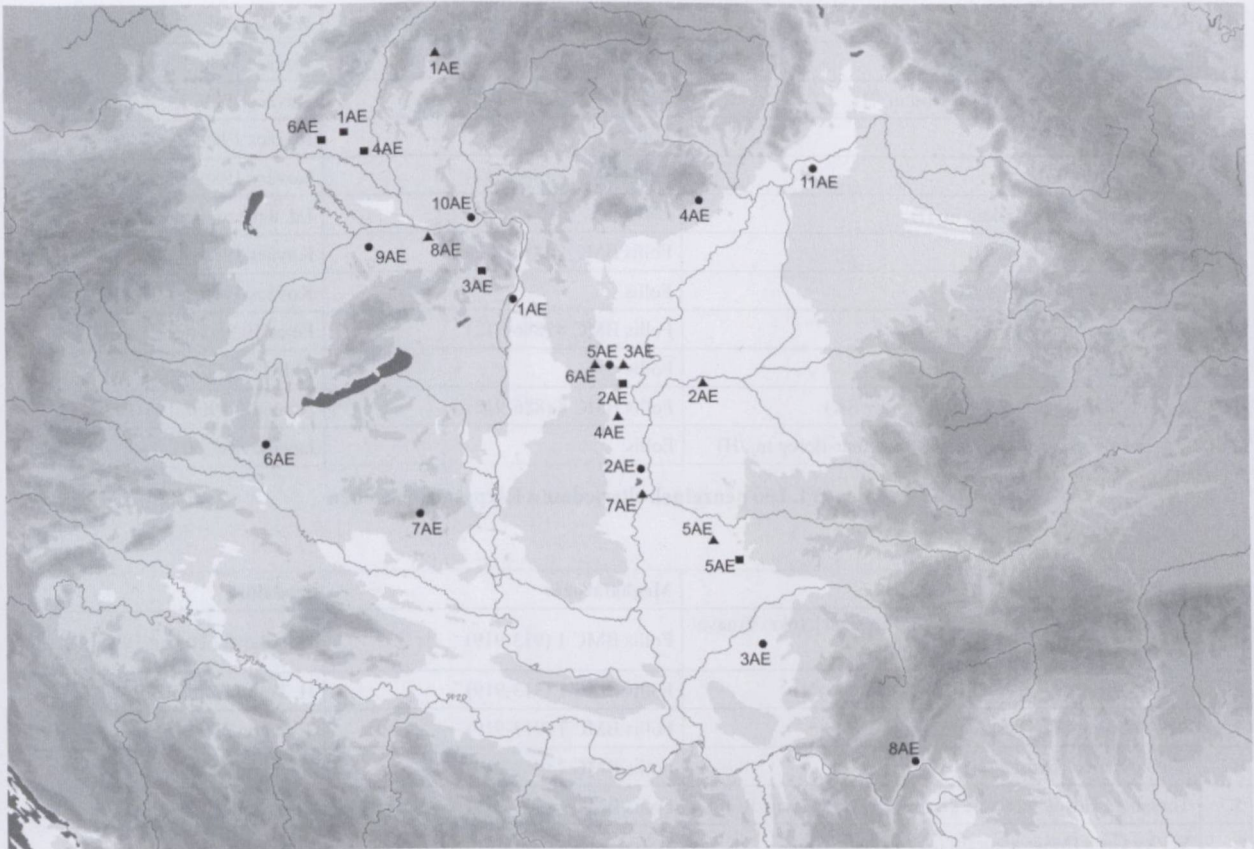
3. táblázat I. Basileios és VI. Kónstantin pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Orşova (jud. Mehedinţi/RO)	Solidus	KOVÁCS 1989, 51, Nr. 260.

4. táblázat I. Basileios pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

84 Kovács 1989, 51.

85 OSTROGORSKY 1963, 197–198.

5. kép VI. Leó (●), VII. Kónstantin és Zsóé (■) és I. Rómanos (▲) érmei.

A bizánci forrásokban a 894. és 895. év eseményeivel kapcsolatban tűnnek fel ismét a magyarok, amikor a kárpát-medencei honfoglalásukról emlékeznek meg. Ennek kiváltó oka az volt, hogy VI. Leó császár törekedett a katonai képességeik felhasználására a bolgárokkal vívott háborúban. Ezért küldötte Nikétas Skléros felkereste vezetőiket Árpádot és Kurszánt, akik az ajándékok hatására beavatkoztak a harcokba és győzelmet arattak a Simeon cár által vezetett bolgár seregen. Ezt követően a bizánci császártól kérték bolgár foglyaik kiváltását.⁸⁶ Az *Annales Fuldenses* a 896. évben említi, hogy a magyarok a bizánciakkal békét kötöttek.⁸⁷ E szerint Bizánc szövetséges viszonyt hozott létre a magyarokkal, amelyre

a 934-ig tartó béke is utalhat.⁸⁸

Habár az írott források bizánci pénzfizetésekre utalnak, mégis több mint 30 éven keresztül csupán bizánci follisok fordulnak elő a kárpát-medencei leletanyagban (5. kép).⁸⁹ VI. Leó (886–912) 11 rézpénze,⁹⁰ VII. Kónstantin és Zsóé (913–919) hat,⁹¹ valamint I. Rómanos I. (919–921) nyolc follisa az egész magyarok lakta területen került elő. Ezeket az érmekeket talán azon katonák hozták haza, akik a 10. század elejétől zsoldosként vagy testőrként szolgáltak Bizáncban.⁹² Feltételezhető, hogy a magyar vezető réteg ajándékait nem pénzben, hanem egyéb bizánci árukban, ruhák, selyemszövet és viseleti tárgyak formájában kapta meg.⁹³

86 MORAVCSIK 1984, 59–60; GYÖRFFY 2002, 104. V. ö. MORAVCSIK 1953, 41–42; OSTROGORSKY 1963, 213. Ezt a kapcsolatfelvételt más források is megemlítik: GYÖRFFY 2002, 122, 202.

87 GYÖRFFY 2002, 202.

88 MORAVCSIK 1953, 41.

89 BÓNA 2000, 64.

90 A dettai follist egy sírban találták. V. ö. KOVÁCS 1989, 25.

91 Egy érme az eddig még közöletlen Nyárlőrinc-Bogárzó-dűlő-i (Bács-Kiskun m./H) sírban került elő. Rövid ismertetését ld.: H. TÓTH–HORVÁTH 1991, 40.

92 Moravcsik 1953, 49; MAKK 1996, 15. V. ö. a bizánci csatok tekintetében: SCHULZE-DÖRRLAMM 2009, 240–244; SCHULZE-DÖRRLAMM 2010, 245.

93 GYÖRFFY 1977, 46. A ruhákhoz és a selyemszövethez lásd: TÜRK et alii. 2009.

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Budapest-Csepel (Pest m./H)	Follis BMC 8-10 (886-912)	Kovács 1989, 22, Nr. 55.
2	Csanytelek-Síróhegy (Csongrád m./H)	Follis BMC 8 (886-912)	Kovács 1989, 23, Nr. 63.
3	Detta (jud. Timiș/RO)	Follis	Kovács 1989, 25, N. 77.
4	Eger (Heves m./H)	Follis BMC 8 (886-912)	Kovács 1989, 82, Nr. 875.
5	Kecskemét (Bács-Kiskun m./H)	Follis	Ld. a múzeumban
6	Nagykanizsa (Zala m./H)	Follis BMC 9 (886-912)	Kovács 1989, 82, Nr. 877.
7	Orșova (jud. Mehedinți/RO)	Follis	Kovács 1989, 51, Nr. 263.
8	Pécs (Baranya m./H)	Follis BMC 8 (886-912)	Fejes 1930, 51 Nr. 526.
9	Pér (Győr-Moson-Sopron m./H)	Follis	FMRU 2, 127.
10	Svodin [Szölgyén] (okr. Nové Zámky/SK)	Follis BMC 8 (886-912)	Némethy 1900, 105-107.
11	Tiszabercel-Sárgapart (Szabolcs-Szatmár-Bereg m./H)	Follis	Istvánovits 2003, 186.

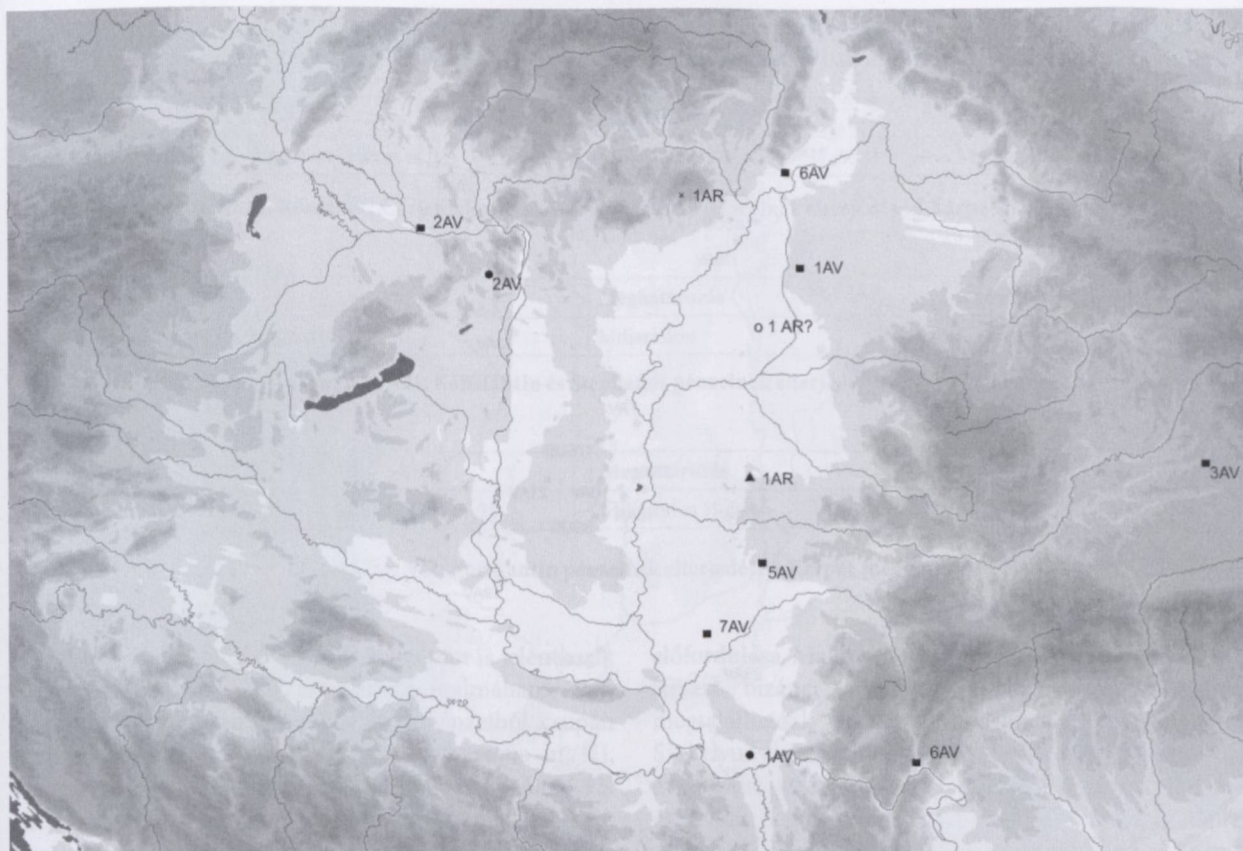
5. táblázat VI. Leó pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Krizovany nad Dudváhom [Vágkeresztúr] (okr. Trnava/SK)	Follis BMC 1 (913-919)	Kolniková / Hunka 1994, 93.
2	Nyárlőrinc-Bogárzó-dűlő (Bács-Kiskun m./H)	Follis BMC 1 (913-919)	H. Tóth / Horváth 1991, 40.
3	Páty-Malom dűlő (Pest m./H)	Follis BMC 1 (913-919)	Torbágyi 2007, 296
4	Sladkovičovo [Diószeg] (okr. Trnava/SK)	Follis BMC 2 (913-919)	Budaj / Čambal 2007, 241.
5	Timișoara Hősök temetője [Temesvár] (jud. Timiș/RO)	Follis BMC 1 (913-919)	Kovács 1989, 69, Nr. 374.
6	Vel'ky Grob [Magyargurab] (okr. Galanta/SK)	Follis	Hunka 2009, 399.

6. táblázat VII. Kónstantin és Zóé pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Bánovce nad Bebravou [Bán] (okr. Bánovce nad Bebravou/SK)	Follis BMC 11-29 (919-921)	Ld. a tanulmányban
2	Gyoma (Békés m./H)	Follis BMC 11-29 (919-921)	Marossy 1879, 179.
3	Kecskemét (Bács-Kiskun m./H)	Follis BMC 11-29 (919-921)	Kovács 1989, 175, Nr. 1120.
4	Kiskunfélegyháza (Bács-Kiskun m./H)	Follis BMC 15 (919-921)	Kovács 1989, 83, Nr. 886.
5	Lovrin (jud. Timiș/RO)	Follis BMC 14 (919-921) •	Kovács 1989, 43, Nr. 214.
6	Nagykörös (Pest m./H)	Follis BMC 11-29 (919-921)	Ld. a tanulmányban.
7	Szeged-Felső tanya (Csongrád m./H)	Follis	Kovács 1989, 61, Nr. 323.
8	Tata (Komárom-Esztergom m./H)	Follis BMC 14 (919-921)	Kovács 1989, 83, Nr. 896.

7. táblázat I. Rómanos pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencé

6. kép I. Rómanos és Christophoros (●), I. Rómanos és VII. Kónstantin (■), I. Rómanos, Christophoros és VII. Kónstantin (○), I. Rómanos, VII. Kónstantin és Stephanos (X) és VII. Kónstantin (▲) érmei.

Bóna István a honfoglaló magyarságról írt könyvében hangsúlyozta, hogy bizánci solidusok 934 előtt a Kárpát-medencében alig fordulnak elő.⁹⁴ Ennek azonban ellenmondanak a leletek, mivel a 920-as évektől megváltozik az érmek összetétele. I. Rómanos rézpénzei mellett ugyanis megjelennek I. Rómanos és VII. Kónstantin (919–921), valamint I. Rómanos és Christophoros (921–927?) (6. kép) solidusa. I. Rómanos

két aranya közül az egyik a gályai kincsleletből ismert.⁹⁵ I. Rómanos és Christophoros hét solidusából kettő kincsleletből (Tokaj és Székelyudvarhely); kettő pedig sírokból (Hajdúsámson-Majorsági földek 3. sír (Hajdú-Bihar m./H) és Iža-Leányvár I. 79. sír (okr. Komarno/SK)) került elő, mely utóbbiakat átlukasztva ékszereként vagy amulettként viselték.⁹⁶

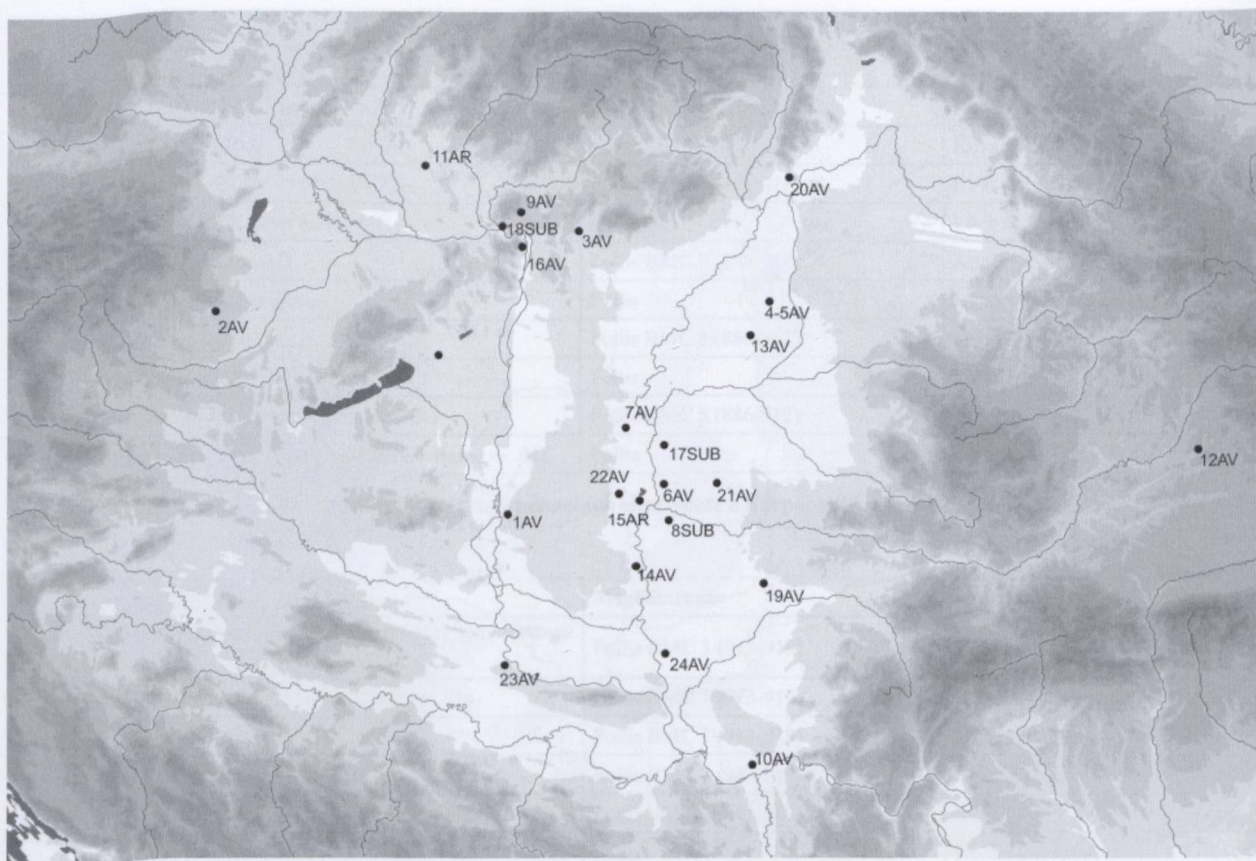
Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Gaj (Južnobanatski obl./SRB) kincslelet	Solidus BMC 8 (919-921)	Kovács 1989, 39, Nr. 157a.
2	Mány (Fejér m./H)	Solidus BMC 9 (919-921)	Ld. a tanulmányban

8. táblázat I. Rómanos és VII. Kónstantin pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

94 Bóna 2000, 64.

95 A gályai kincsben még további solidusai is lehettek I. Rómanosnak.

96 Kovács 1989, 30, 33.

7. kép VII. Kónstantin és II. Rómanos II. (●) érmei

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Hajdúsámson-Majorsági földek 3. sír (Hajdú-Bihar m./H)	Solidus BMC 35-37 (921-927?) ●	KOVÁCS 1989, 30, Nr. 98.
2	Iža-Leányvár I. 79. sír (okr. Komarno/SK)	Solidus BMC 37 (921-927?) ●	KOVÁCS 1989, 33, Nr. 114.
3	Odorheiu Secuiesc [Székelyudvarhely] (jud. Harghita/RO) kincslelet	Solidus BMC 35-36 (921-927?)	Ld. a tanulmányban
4	Orşova (jud. Mehedinţi/RO)	Solidus	KOVÁCS 1989, 51, Nr. 261.
5	Temes megye (jud. Timiş/RO)	Solidus BMC 37 (921-927?)	Ld. a tanulmányban
6	„Tokaj” (Borsod-Abaúj-Zemplén m./H) kincslelet	Solidus BMC 35-36 (921-927?)	KOVÁCS 1989, 72, Nr. 402.
7	Újvár [Újvár] (jud. Timiş/RO)	Solidus	GÁLL 2008.

9. táblázat I. Rómanos és Christophoros pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

I. Rómanos és VII. Kónstantin illetve I. Rómanos és Chritophoros solidusai megjelenése igen figyelemreméltó, mivel a kutatás feltételezése szerint a magyarok 919 és 927 között a bolgárok szövetségesei voltak.⁹⁷ Az írott forrásokban azonban megemlítésre kerül, hogy a bizánci kormányzat 924/925-ben ajándékokkal akarta megnyerni

őket a bolgárokkal szemben.⁹⁸ A bizánci-bolgár háború végül 927-ben fejeződött be, amit egy hosszan tartó béke zárt.⁹⁹ Talán ezen ajándék emlékei azok a solidusok, melyek a Kárpát-medencében kerültek elő.¹⁰⁰ Hosszú béke után 934-ben vezettek a magyarok ismét hadjáratot Bizánc ellen Thrákiába.¹⁰¹ Mint arról a történeti források

98 MORAVCSIK 1984, 24–26; OSTROGORSKY 1963, 221.

99 OSTROGORSKY 1963, 223.

100 KOVÁCS 1989, 143.

101 MORAVCSIK 1953, 46; MAKK 1996, 16; BÓNA 2000, 62.

beszámolnak a császár küldötteként Theophanes patrikios tárgyal velük és a foglyokat is sikerült pénzért

kiváltania.¹⁰² Ráadásul 935-ben egy magyar csapat is bizánci szolgálatban állt és Itáliában harcolt.¹⁰³

Nr	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Eger-Szépasszony-völgy A sír (Heves m./H)	Miliarésion BMC 41 (927?-931)	KOVÁCS 1989, 26, Nr. 81.

10. táblázat I. Rómanos, Christophoros és VII. Kónstantin pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

Nr	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Kunágota 1. sír (Békés m./H)	Miliarésion	KOVÁCS 1989, 42, Nr. 200-201.

11. táblázat I. Rómanos, VII. Kónstantin és Stephanos pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Sárrétudvar-Hízó föld 75. sír (Hajdú-Bihar m./H)	Miliarésion 1/2 darab	M. NEPPER 2002, 308.

12. táblázat VII. Kónstantin pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

A solidusok mellett néhány ezüstérem is jelentkezik a Kárpát-medence bizánci éremforgalmában. VII. Kónstantinnak társuralkodóival vert pénzeiből csupán három (Eger-Szépasszony-völgy A sír (Heves m./H), Kunágota 1. sír (Békés m./H), Sárrétudvar-Hízó föld 75. sír (Hajdú-Bihar m./H)) ismert, melyek sírmellékletként került elő. A miliarésionok nagyobb számban is ide kerülhettek, azonban akárcsak nyugati és szamanida ezüstöket ezeket is nyersanyagként használhatták a magyar ötvösök. Ezek közé tartózhattak még VII. Kónstantin és II. Rómanos császárok ezüstjei, melyek szintén sírokból (Nitra-Šindolka F 11. sír (okr. Nitra/SK), Sárrétudvar-Hízó föld 112. sír (Hajdú-Bihar m./H) és Szeged-Csongrádi út 1. sír (Csongrád m./H)) származnak.

A magyarok 943-ban ismét megtámadták a Bizánci Birodalmat és ezuttal is Theophanes patrikiósszal tárgyaltak, amely egy újabb ötéves békeszerződést eredményezett.¹⁰⁴ 948 körül Bulcsú, majd Gyula járt a császári udvarban, ahol megkeresztelkedtek és a patrikios tisztséget elnyerve sok pénzzel utaztak haza,¹⁰⁵ amelyről Jóannés Skylitzés¹⁰⁶ és Jóannés Zónaras¹⁰⁷ számoltak be. Ezekkel az eseményekkel állhat kapcsolatban VII. Kónstantin és II. Rómanos solidusainak igen gyakori

előfordulása. Majdnem fele az összes Kárpát-medencéből ismert bizánci aranynek az ő veretük, egyaránt megtalálhatóak sírokból és kincseletekben (Tokaj, Székelyudvarhely).¹⁰⁸ Ezek az érmekek vagy a 945 utáni évpénzek tanúi, vagy azon ajándékok részei, melyek Gyula és Bulcsú kaphattak Bizáncban.¹⁰⁹ A solidusok mellett öt bélelt pénz, úgynevezett suberátus ismert a Kárpát-medencéből, melyek valószínűleg szintén Bizáncból származnak és a kifizetett solidusok közé keverhették őket. A császári kormányzat talán így próbált, mint pár évszázaddal korábban az avaroknál, aranyat megspórolni a kincstár számára.

A kutatásban többször felmerült azon nézet, hogy a bizánci érmekek csak a Felső-Tiszavidéktől Orsova környékéig fordulnak elő, amely a további bizánci régészeti leletekkel Gyula uralmi területét jelezné, aki követőivel együtt Bizánccal kötött szövetségének köszönhetően jutott az érmekek, tárgyak és élszerek birtokába.¹¹⁰ Ugyan az érmekek gyakori előfordulása az Alföld déli részén csakugyan megfigyelhető, azonban elterjedésük ellentmond azon korábbi tézisnek, hogy csak kizárólag a Maros és Körös folyók közén kerültek és kerülnek elő, mivel VII. Kónstantin és II. Rómanos érmei a Kárpát-medence egyéb vidékein is megtalálhatóak.¹¹¹

102 MORAVCSIK 1984, 61, 84–85. Az írott forrásokról ld.: OSTROGORSKY 1963, 176–181, 235.

103 MAKK 1996, 16.

104 MORAVCSIK 1953, 46; MORAVCSIK 1984, 61–62, 85; MAKK 1996, 17.

105 GYÖRFFY 1977, 55–56; MAKK 1996, 17; BÓNA 2000, 63.

106 MORAVCSIK 1984, 85–86.

107 MORAVCSIK 1984, 100.

108 KOVÁCS 1989, 137.

109 KRISTÓ 1980, 375; KOVÁCS 1989, 143.

110 BÓNA 2000, 64.

111 KRISTÓ 1980, 375. V. ö. KOVÁCS 1989, 143

Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Baja (Bács-Kiskun m./H)	Solidus	PROHÁSZKA 2003–2004, 149.
2	Burg [Sámfalva] (KG Burg, Burgenland/A)	Solidus BMC 60 (945–959)	KAUS 2000, 11–12.
3	Gyöngyöspata (Heves m./H)	Solidus BMC 60 (945–959)	KOVÁCS 1989, 84, Nr. 906.
4	Hajdúszoboszló (Hajdú-Bihar m./H)	Solidus BMC 60 (945–959)	KOVÁCS 1989, 31, Nr. 99; PROHÁSZKA 2003–2004, 150.
5	Hajdúszoboszló-Árkoshalom 109. sír (Hajdú-Bihar m./H)	Solidus BMC 60 (945–959)	M. NEPPER 2002, 74.
6	Hódmezővásárhely-Kopáncs 13. sír (Békés m./H)	Suberatus BMC 66 után •	KOVÁCS 1989, 32, Nr. 113.
7	Kiskunfélegyháza (Bács-Kiskun m./H)	Solidus BMC 60 (945–959)	KOVÁCS 1989, 176, Nr. 1122.
8	Kiszombor B 342. sír (Csongrád m./H)	Suberatus BMC 60–66 után •	KOVÁCS 1989, 41, Nr. 198.
9	Kóspallag Szent István utca (Pes m./H)	Solidus BMC 64 (945–959)	KOVÁCS 1989, 90, Nr. 1041.
10	Kovin [Kevevára] (Južnobanatski obl./SRB)	Solidus BMC 62 (945–959)	Ld. a tanulmányban
11	Nitra-Šindolka F 11. sír (okr. Nitra/SK)	Miliarésion ½ darab BMC ? (945–959)	HUNKA 2009, 399.
12	Odorheiu Secuiesc [Székelyudvarhely] (jud. Harghita/RO) kincslelet	Solidus BMC 62 (945–959)	Ld. a tanulmányban
13	Sárrétudvar-Hízóföld 112. sír (Kom. Hajdú-Bihar m./H)	Miliarésion BMC 67 (945–959) Miliarésion BMC 67 (945–959)	M. NEPPER 2002, 316.
14	Senta-Homoki Szőlők [Zenta] (Severnobanatski obl./SRB)	Solidus	KOVÁCS 1989, 77, Nr. 450.
15	Szeged-Csongrádi út 1. sír (Csongrád m./H)	Miliarésion BMC 67–69 (948–959)	KOVÁCS 1989, 61, Nr. 322.
16	Szentendre (Pest m./H)	Solidus BMC 60 (945–959)	Ld. a tanulmányban v.ö. KOVÁCS 1989, 84, Nr. 901.
17	Szentes-Borbásföld 1. sír (Csongrád m./H)	Suberatus BMC 66 után •	KOVÁCS 1989, 62, Nr. 332.
18	Szob-Kiserdő 60. sír (Pest m./H)	Suberatus BMC 60 után •	KOVÁCS 1989, 67, Nr. 366.
19	Timișoara [Temesvár] (jud. Timiș/RO)	Solidus BMC 60 (945–959)	KOVÁCS 1989, 84, Nr. 903.
20	„Tokaj” (Borsod-Abaúj-Zemplén m./H) kincslelet	10 x Solidus BMC 60 (945–959)	KOVÁCS 1989, 72, Nr. 403–412.
21	Tótkomlós (Békés m./H)	Solidus	KOVÁCS 1989, 73, Nr. 413.
22	Üllés (Csongrád m./H)	Solidus BMC 60–66 (945–959)	KOVÁCS 1989, 91, Nr. 1045.
23	Vukovar-Lijeva bara 2. sír (Vukovarsko-srijemska obl./HR)	Solidus BMC 60–64 (945–959)	KOVÁCS 1989, 77, Nr. 445.
24	Zrenjanin [Nagybecskerek] (Srednjobanatski obl./SRB)	Solidus BMC 64 (945–959)	KOVÁCS 1989, 84, Nr. 907.

13. táblázat VII. Kónstantin és II. Rómanos pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

958-ban Bizánc beszüntette a pénzek kifizetését,¹¹² aminek következtében a magyarok 959-ben hadjáratot indítottak, amely azonban egy vereségben végződött.¹¹³ A vereség ellenére II. Niképhoros Phókas érmei megtalálhatóak a Kárpát-medencében (8. kép), sőt mind a gályai, mind pedig a székelyudvarhelyi kincsben.¹¹⁴ Ezen kívül még egy solidus, egy solidus, valamint

egy miliarésion ismert a magyar szállásterületről. Előfordulásukra magyarul szólhatna azon forrás, mely szerint a magyarok foglyokat bizánciakat hurcoltak el, akiket kiszabadítottak és a magyar hadifoglyokat a császár besoroztatta a testőrségébe. Ugyanakkor az aranyak a bizánci diplomácia és bizonyos magyar vezetők között továbbra is fennálló kapcsolatokra is utalhatnak.

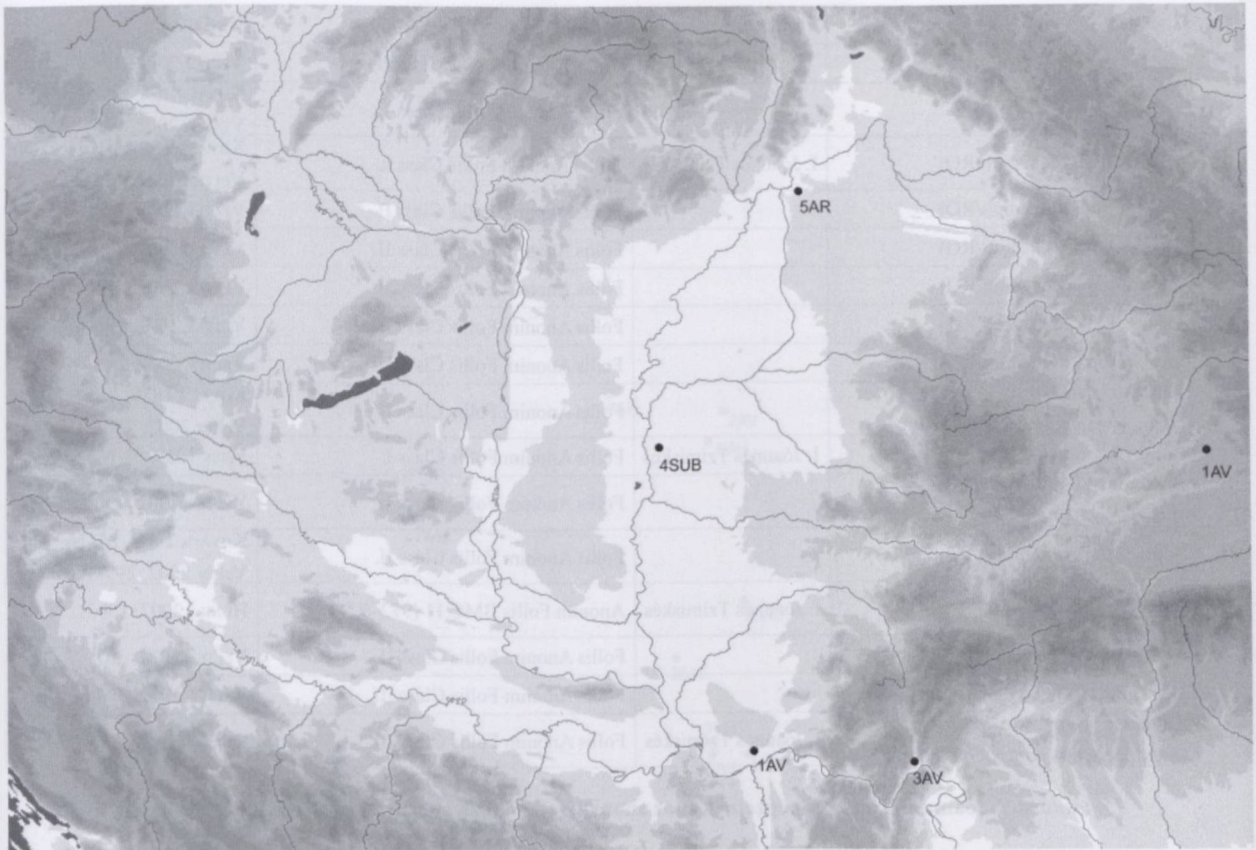
Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Gaj (Južnobanatski obl./SRB) kincslelet	Solidus BMC 2 (963-969)	KOVÁCS 1989, 39, Nr. 157b.
2	Odorheiu Secuiesc [Székelyudvarhely] (jud. Harghita/RO) kincslelet	Solidus BMC 3 (963-969)	Ld. a tanulmányban
3	Orșova (jud. Mehedinți/RO)	Solidus	KOVÁCS 1989, 51, Nr. 262.
4	Szegvár-Oromdülő (Csongrád m./H)	Suberatus BMC 2-3 után •	KOVÁCS 1989, 61-62, Nr. 325.
5	Tiszaeszlár Dióskert 17. sír (Szabolcs-Szatmár-Bereg m./H)	Miliarésion BMC 6 (963-969) •	KOVÁCS 1989, 70, Nr. 383.

14. táblázat II. Niképhoros Phókas pénzei elterjedése a Kárpát-medencében

112 MAKK 1996, 22.

113 MORAVCSIK 1953, 48; MORAVCSIK 1984, 69; MAKK 1996, 23.

114 KOVÁCS 1989, 70.

8. kép II. Niképoros (●) érmei

A korábbi feltételezések szerint a bizánci érme beáramlása csupán 969-ig tartott, melynek azonban ellentmondanak a leletek.¹¹⁵ A 10. század utolsó harmadára mind a rézérmek ugrásszerű növekedése, mind pedig II. Basileios és VIII. Kónstantin solidusainak

beáramlása egyaránt megfigyelhető (9. kép). A bronzokat I. Jóannés Tzimiskés follisainak tartották,¹¹⁶ pedig nagy részük II. és III. osztályú anonim follis, melyeket 975 és 1030 között vertek.

Nr.	Lelőhely	Uralkodó	Meghatározás	Irodalom
1	Cernat [Alsó-, Felső-Csernáton] (jud. Covasna/RO) kincselet?	I. Jóannés Tzimiskés	Follis Anonim Follis Class I.	KOVÁCS 1989, 16, Nr. 7.
2	Esztergom (Komárom-Esztergom m./H)	I. Jóannés Tzimiskés	Follis BMC 10 (972–976) / Anonim Follis Class I.	KOVÁCS 1989, 85, Nr. 929.
3	Făgăras [Fogaras] (jud. Braşov/RO)		Follis Anonim Follis Class II.	VELTER 2002, 291.
4	Hunedoara [Vajdahunyad] (jud. Hunedoara/RO)		Follis Anonim Follis Class II.	VELTER 2002, 292.
5	Ivanovo [Sándoregyháza] (Južnobanatski obl./SRB)		Follis Anonim Follis Class II.	KOVÁCS 1989, 85, Nr. 948.
6	Kaposvár (Somogy m./H)	I. Jóannés Tzimiskés	Follis BMC 22–24 (972–976) / Anonim Follis Class I.	Ld. a tanulmányban
7	Kecskemét (Bács-Kiskun m./H)	I. Jóannés Tzimiskés	Follis Anonim Follis Class I	KOVÁCS 1989, 175–176, Nr. 1121.
8	Kovin [Kevevéra] (Južnobanatski obl./SRB)		Follis Anonim Follis Class III	KOVÁCS 1989, 68, Nr. 373; VELTER 2002, 319.
9	Medias [Medgyes] (jud. Sibiu/RO)		Follis Anonim Follis Class II.	KOVÁCS 1989, 172, Nr. 1102; VELTER 2002, 293.

115 BÓNA 2000, 64.

116 Lásd például Kovács László könyvében: KOVÁCS 1989.

Nr.	Lelőhely	Uralkodó	Meghatározás	Irodalom
10	Jud. Mureş (RO)		Follis Anonim Follis Class II.	VELTER 2002, 295.
11	Opovo [Oppova] (Južnobanatski obl./SRB)		Follis Anonim Follis Class II.	KOVÁCS 1989, 84, Nr. 920; VELTER 2002, 320.
12	Orşova (jud. Mehedinţi/RO)	I. Jóannés Tzimiskés	Follis Anonim Follis Class I.	KOVÁCS 1989, 51, Nr. 264; VELTER 2002, 296-297.
13	Orşova (jud. Mehedinţi/RO)		Follis Anonim Follis Class II.	VELTER 2002, 296-297.
14	Orşova (jud. Mehedinţi/RO)		Follis Anonim Follis Class II.	VELTER 2002, 296-297.
15	Orşova (jud. Mehedinţi/RO)		Follis Anonim Follis Class II.	VELTER 2002, 296-297.
16	Orşova (jud. Mehedinţi/RO)		Follis Anonim Follis Class III.	VELTER 2002, 296-297.
17	Orşova (jud. Mehedinţi/RO)		Follis Anonim Follis Class III.	VELTER 2002, 296-297.
18	Pančevo [Pancsova] (Južnobanatski obl./SRB)		Follis Anonim Follis Class II.	KOVÁCS 1989, 85, Nr. 939; VELTER 2002, 320
19	Pécs (Baranya m./H)	I. Jóannés Tzimiskés	Follis Anonim Follis Class I.	FEJES 1930, 51 Nr. 527.
20	Remetea Mare [Temesremete] (jud. Timiş/RO)		Follis Anonim Follis Class II.	VELTER 2002, 298.
21	Sibius [Nagyszeben] (jud. Sibiu/RO)		Follis Anonim Follis Class II.	KOVÁCS 1989, 85, Nr. 942; VELTER 2002, 299-300
22	Skalka nad Váhom [Vágsziklás] (okr. Trenčín/SK)	I. Jóannés Tzimiskés	Anonim Follis BMC 11 (972-976)	HUNKA 2007, 159.
23.	Jud. Timiş (RO)		Follis Anonim Follis Class II.	VELTER 2002, 301.
24.	Vetel [Vecel] (jud. Hunedoara/RO)		Follis Anonim Follis Class III	VELTER 2002, 303.
25.	Zrenjanin [Nagybecskerek] (Srednjobanatski obl./SRB)	I. Jóannés Tzimiskés	Follis Anonim Follis Class III	KOVÁCS 1989, 85, Nr. 922.

15. táblázat I. Jóannés Tzimiskés pénzeinek és az anonim follisoknak elterjedése a Kárpát-medencében

A follisok megjelenésének hátterében talán a kereskedelmi kapcsolatok kibontakozása állhatott, mint arról az orosz őskronika a 969. évvel kapcsolatban beszámol, magyar áruk (ezüst és lovak) jelennek meg a Dunánál fekvő Perejaslavc vásárán.¹¹⁷ Ráadásul I. Jóannés Tzimiskés 972-ben Szvjatoszlav vereségét követően elfoglalta Bulgáriát és ezzel Bizánc közvetlen szomszédjává vált a magyaroknak.¹¹⁸ Ez azonban mindössze rövid ideig, a Kométopuli felkeléséig állt fenn.¹¹⁹ A follisok azon kereskedőkkel juthattak a Kárpát-

medencébe, akik áruikat a bizánci piacokon adták el. További lehetőségként merülhetne fel, hogy a 10. század elejéhez hasonlóan magyar zsoldosok vettek részt egyik vagy másik fél oldalán a bizánci-bolgár háborúban.

II. Basileios és VIII. Kónstantin solidusainak előfordulása a bizánci-magyar kapcsolatok egy másik szintjére utal. A Kárpát-medencéből öt érmet, közte egy suberatus ismert, melyek közül egy a székelyudvarhelyi kicsből került elő. Néhány érmet kilyukasztva ékszerként viseltek és így helyezték őket a sírba.

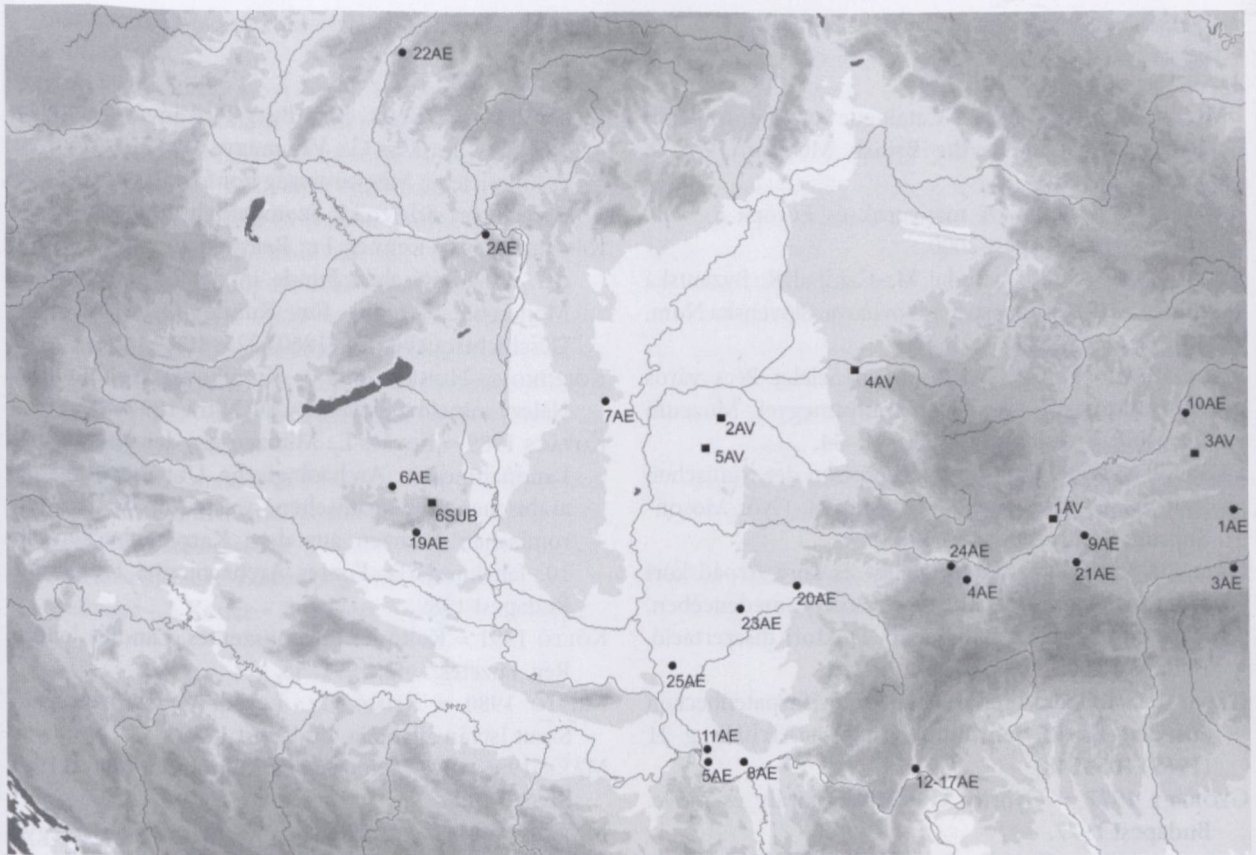
Nr.	Lelőhely	Meghatározás	Irodalom
1	Alba Iulia [Gyulafehérvár] (jud. Alba/RO)	Solidus BMC 1-6 (976-1025)	KOVÁCS 1989, 175, Nr. 1119.
2	Mezőberény (Békés m./H)	Solidus, a BMC-ben nem található. ●	KOVÁCS 1989, 44.
3	Odorheiu Secuiesc [Székelyudvarhely] (jud. Harghita/RO) Kincslelet	Solidus BMC 5 (975-1025)	Ld. a tanulmányban.
4	Oradea [Nagyvárad] (jud. Bihor/RO)	Solidus	PROHÁSZKA 2003-2004, 149.
5	Orosháza-Görbics tanya 3. sír (Békés m./H)	Solidus BMC 1 (975-1025) ●	KOVÁCS 1989, 50, Nr. 255.
6	Szárász-Szlavónia-dűlő (Baranya m./H)	Suberatus ●	KOVÁCS 1989, 90, Nr. 1043.

16. táblázat II. Basileios és VII. Kónstantin pénzeinek elterjedése a Kárpát-medencében

117 Lásd: KOVÁCS 1989, 138; GYÖRFFY 1977, 51, 53; MAKK 1996, 24.

118 OSTROGORSKY 1963, 246; MAKK 1996, 30; VELTER 2002, 275.

119 OSTROGORSKY 1963, 249.

9. kép II. Basileios (●) és I. Jóánnész Tzimiskész érmei valamint az anonyim follisok (■)

II. Basileios és VIII. Kónstantin solidusai azonban a Középső-Tiszavidéken, a Tiszától keletre koncentrálnak, ahogy egy része az anonyim follisoknak is. Figyelemreméltó ezen érme előfordulása a Kárpát-medencében, különösen annak fényében, hogy a 970. évi adrianopolisi csata után több hadjárat nem indult a bizánci területekre.¹²⁰ Ezért inkább utalhatnak egy a Bizánci Birodalommal között békés szerződésre, amely így honorálta a területet vezetőik szolgálatait. A 10. század utolsó negyedében Géza fejedelem a bolgárok szövetségese volt és így nem kizárt, hogy a vezető réteg más urai, mint például Gyula Bizánccal ápoltak szorosabb

kapcsolatokat.¹²¹ A Tiszától keletre fekvő terület egészen az erdélyi hegyekig Stephanos Gyula, majd Ajtony irányítása alatt állt.¹²² Utóbbi igen szoros kapcsolatokat ápolott és még szövetséges viszonyban is állt a Bizánci Birodalommal,¹²³ amely egészen 1002 tartott, amikor is István király szövetséget kötött II. Basileios császárral.¹²⁴ Az évezred első évtizedében István legyőzve riválisait és kiterjesztette uralmát a Kárpát-medence keleti felére.¹²⁵ II. Basileios győztes hadjáratainak végén 1018 körül jött létre a Bizánci Birodalom és a Magyar Királyság közös határa, mellyel új korszak kezdődött a bizánci-magyar kapcsolatokban.¹²⁶

120 KOVÁCS 1989, 137; MAKK 1996, 25.

121 BÓNA 2000, 70.

122 MORAVCSIK 1953, 56; GYÖRFFY 1977, 163–165; KOVÁCS 1989, 145.

123 MORAVCSIK 1953, 56; GYÖRFFY 1977, 171–173.

124 MAKK 1996, 54, 60.

125 GYÖRFFY 1977, 173–175; BÓNA 1986, 233–234.

126 OSTROGORSKY 1963, 257, 259; VELTER 2002, 276.

- BMC = Wroth, W. W. : Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum. Vol. 2. London 1908.
- BÓNA 2000: I. Bóna, A magyarok és Európa a 9–10. században. Budapest 2000.
- BUDAJ–ČAMBAL 2007 = Budaj, M.–Čambal, R.: Byzantská minca z 10. storočia zo Sládkovičova. Slovenská Num. 18, 2007, 241–245.
- FEJES 1931 = Fejes, Gy.: Római pénzlelet Pécs város csatornázásánál. A Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület Értesítője 11 (1930) 18–54.
- FMRU 2: V. Lányi (Hrsg.), Fundmünzen der römischen Zeit in Ungarn, Band II. Komitat Győr-Moson-Sopron. Berlin–Budapest 1993.
- GÁLL 2008 = Gáll E., Honfoglalás- és kora Árpád-kori szórványleleteinek elemzése az Erdélyi-medencében, a Partiumban és a Bánságban. Doktori disszertáció. Budapest 2008.
- GEDAI 1969: I. Gedai, Fremde Münzen im Karpatenbecken aus den 11.-13. Jahrhunderten. ActaArchHung 21 (1969) 105–148.
- GYÖRFFY 1977 = Györffy Gy.: István király és műve. Budapest 1977.
- GYÖRFFY 2002 = Györffy Gy.: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikások híradásai? Budapest 2002.
- HAMPEL 1907 = Hampel J.: Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről. Budapest 1907.
- HUNKA 2007: Hunka, J.: Vzácný nález byzantskej mince z 10. storočia z Považia. In: J. Bartík (Hrsg.), Byzantská kultúra a Slovensko. Zborník štúdií. (Byzantinische Kultur und die Slowakei. Studien). Zborník Slovenského Národného Múzea Archeológia Supplementum 2. Bratislava 2007, 159–163.
- HUNKA 2009 = Hunka, J.: Finds of Byzantine Coins from the 5th-10th century from the northern part of the Carpathian Basin. In: M. Wołoszyn (Hrsg.) Byzantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century. Proceedings from the conference organised by Polish Academy of Arts and Sciences and Institute of Archaeology University of Rzeszów under patronae of Union Académique International (Programme No. 57 Moravia Magna) Kraków, 23-26 IV 2007. Moravia Magna, Seria Pologna 3. Kraków 2009, 395–401.
- HUSZÁR 1955 = Huszár, L.: Das Münzmaterial in den Funden der Völkerwanderungszeit im Mittleren Donaubecken. ActaArchHung 5 (1955) 61–109.
- ISTVÁNOVITS 2003 = Istvánovits E.: A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékeanyag. Régészeti gyűjtemények Nyiregyháza 2. Nyiregyháza 2003.
- KAUS 2000 = Kaus, K.: Burg/Pinkaóvár-Tobolyvár, Kőbánya. In: Kiss G.: Vas megye 10-12. századi sír- és kincsleletei. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 2. Szombathely 2000, 11–12.
- KENNER 1860 = Kenner, Fr.: Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie. Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen 24 (1860) 225–408.
- KOLNIKOVÁ–HUNKA 1994 = Kolniková, É.–Hunka, J.: Nálezy mincí na Slovensku IV. Nitra 1994.
- KOVÁCS 1989 = Kovács L.: Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Archäologische Untersuchung der arabischen, byzantinischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus dem Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts. Fontes Archaeologici Hungariae. Budapest 1989.
- KÖLTŐ 1991 = Költő L.: Balatonszemes, Landler Jenő u. Rég. Füzetek I. 42, 1991, 53.
- KRISTÓ 1980 = Kristó Gy.: Levédi törzsszövetségtől Szent István államig. Budapest 1980.
- MAKK 1996 = F. Makk, Magyar külpolitika (896–1196). Szeged 1996.
- MAROSSY 1879 = Marossy J.: Jelentés a békésmegyei muzeum igazgatójának a tárlat 1879-ik évi gyarapodásáról. A Békésmegyei régészeti és művelődéstörténelmi társulat évkönyve 5 (1879) 176–185.
- MESTERHÁZY 1994 = Mesterházy K.: Az ún. Tokaji kincs revíziója. FolArch 43 (1994) 193–242.
- M. NEPPER 2002 = M. Nepper I.: Hajdú-Bihar megye 10-11. századi sírleletei. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 3. Budapest–Debrecen 2002.
- MORAVCSIK 1953 = Moravcsik Gy.: Bizánc és a magyarság. Budapest 1953.
- MORAVCSIK 1984 = Moravcsik Gy.: Az Árpád-kori magyar történelem bizánci forrásai (Fontes Byzantini historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Árpád descenduntium) Budapest 1984.
- NÉMETHY 1900 = Némethy L.: Az „Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat” régiséggyűjteményének leltára. Az Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat harmadik évkönyve. Esztergom 1900, 95–143.
- OSTROGORSKY 1963 = Ostrogorsky, G.: Geschichte des Byzantinischen Staates. München 1963.
- PROHÁSZKA 2003-2004 = Prohászka P.: Régi-új honfoglalás és államalapítás kori bizánci pénzek a Kárpát-medencéből. NK 102–103 (2003–2004) 149–150.
- PROHÁSZKA 2007 = Prohászka P.: A vadasdi éremlelet – egy numizmatikai fikció nyomában. In: A

- numizmatika és a társtudományok VI. Székesfehérvár 2007, 63–80.
- RÉTHY 1892 = Réthy L.: A M. N. Múzeum éremtárának 1891. évi gyarapodása. ArchÉrt 12 (1892) 187–189.
- RÉVÉSZ 2001 = Révész L.: Aranyszántás Balotán. Gazdag honfoglalás kori női sírok Kiskunhalas környékén. (Goldenes Ackerfeld in Balota. Reiche Frauengräber aus der Landnahmezeit in der Umgebung von Kiskunhalas). Budapest–Kiskunhalas 2001.
- SCHULZE-DÖRRLAMM 2009 = Schulze-Dörrlamm, M.: Byzantinische Gürtelschnallen und Gürtelbeschläge im Römisch-Germanischen Zentralmuseum. Teil 2. Kataloge Vor- und Frühgeschichtlicher Altertümer 30, 2. Mainz 2009.
- SCHULZE-DÖRRLAMM 2010 = Schulze-Dörrlamm, M.: Der Handel mit byzantinischen Metallwaren aus archäologischer Sicht (Gürtelschnallen, Frauenschmuck, Zaumzeug, Bronzegefäße). In: E. Kislinger – J. Koder – A. Külzer (Hrsg.) Handelsgüter und Verkehrswege Aspekte der Warenforschung im östlichen Mittelmeerraum (4. bis 14. Jahrhundert).. Veröffentlichung zur Byzanzforschung 18. Wien 2010, 241–274.
- SOMOGYI 1997 = Somogyi, P.: Byzantinische Fundmünzen der Awarenzeit. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 5. Innsbruck 1997.
- TORBÁGYI 2007 = Torbágyi M.: Páty-Malom dúlő 1997-1999. évi ásatás érmeinek értékelése. Stud. Comitatensia 30 (2007) 276–299.
- H. TÓTH-HORVÁTH 1991 = E. H. Tóth–A. Horváth, Nyárlőrinc-Bogárzódúlő. RégFüz I. 43 (1991) 40.
- TÜRK ET ALII 2009 = A. Türk – Á. Bollók – M. Knotik – P. Langó – K. E. Nagy, Textile Remnants in the Archaeological Heritage of the Carpathian basin from the 10–11th century. ActaArchHung 60 (2009) 147–221.
- VELTER 2002 = A.-M. Velter, Transilvania în secolele V-XII. București 2002.

BEMERKUNGEN ZUM BYZANTINISCHEN MÜNZVERKEHR DER UNGARISCHEN LANDNAHMEZEIT UND DER STAATSGÜNDUNG IM KARPATENBECKEN

Die Münzen des 10. Jahrhunderts im Karpatenbecken sind wichtige Quellen der Beziehungen der frühen Ungarn. Neben den westeuropäischen und italienischen Silberdenaren sowie den samanidischen Dirhems kommen die verschiedenen Nominale des Byzantinischen Reiches im Karpatenbecken vor. Die erste Zusammenstellung und Analyse der Münzen erfolgte erst 1989 von László Kovács. Gerade die byzantinischen Bronzemünzen bieten wichtige Informationen zu byzantinisch-frühungarischen Wirtschaftsbeziehungen während des 10. Jahrhunderts. Im ersten Teil des Beitrags werden jene Münzen angeführt, welche in László Kovács's Buch unberücksichtigt blieben oder seitdem zum Vorschein gekommen sind. Einen

besonderen Stellenwert haben jene Münzen, die uns nur noch aus archivalischen Aufzeichnungen bekannt sind. Zu diesen zählt auch ein „neu entdeckter“ Schatzfund byzantinischer Solidi aus der Umgebung von Odorheiu Securesc [ung. Székelyudvarhely], der 1911 gefunden wurde. Im zweiten Teil des Beitrags werden alle alten und neuen byzantinischen Münzfunde aufgelistet und der Zustrom byzantinischer Münzen – unter Einbeziehung der schriftlichen Quellen – ins Karpatenbecken analysiert. Die neuen Ergebnisse untermauern zum Teil die alten Vorstellungen von den byzantinisch-frühungarischen Beziehungen; für manche Zeitabschnitte des 10. Jahrhunderts müssen sie allerdings revidiert werden.